

L'educació **SEXISTA**

Una mirada atenta als
primers anys d'escola

TREBALL DE RECERCA

Curs 2014-2015
INS Antoni Pous de Manlleu

A l'atzar agraeixo tres dons: haver nascut dona,

de classe baixa i nació oprimida.

I el tèrbol atzur de ser tres voltes rebel.

Divisa, Maria Mercè Marçal

EL MEU AGRAÏMENT

A la meva tutora, E. J., per guiar-me en l'elaboració d'aquest treball i per oferir-me la documentació necessària per a explicar els conceptes més importants de la recerca de manera senzilla.

A Joan Silva, per interessar-se per un tema de recerca poc comú al batxillerat com la igualtat de gènere a l'educació.

A Lluís Monteis, per permetre'm debatre a les seves classes de filosofia sobre les discriminacions que pateix la dona.

A Belén Herrero, per tots els consells, idees i informació que em va donar, per oferir-me ajuda en els aspectes en què més ho necessitava i per ser una gran companya de lluita.

A tot el professorat que va respondre amb sinceritat l'enquesta que requeria la recerca.

A Maica Terradellas, per donar-me permís per observar les seves classes i per la seva voluntat d'avançar cap a una igualtat de gènere real.

A Josefina Bigas, per les anècdotes sobre el comportament dels nens i nenes i per totes les fotografies cedides.

A Berta Álvarez, per deixar-me alguns dels llibres necessaris per a la realització d'aquest treball.

A Marta Moral, per escoltar-me i discutir amb mi sobre com combatre el patriarcat.

A Gerard Vallejo, pels seus consells i per l'ajuda prestada en el disseny de la portada.

A la meva germana, Ona Sala, per mostrar-me, de forma inconscient, que el poder del canvi està en l'educació i per permetre'm analitzar tot el material didàctic que utilitza a l'escola.

A la meva mare, Florencia Martínez, i al meu pare, Joaquim Sala, per suportar-me en els moments de màxima tensió del treball de recerca i per oferir-me una educació lliure de sexisme al llarg de la meva vida.

A totes les amistats que han aportat diversió i alegria a uns mesos de molt d'estrès i feina.

A les feministes que m'envolten i, en especial, a les noies de La Xinxà Feminista, per dedicar part del seu temps a fer d'aquest un món millor per a totes i tots.

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ.....	5
1.1. JUSTIFICACIÓ	5
1.2. OBJECTIUS DEL TREBALL.....	6
1.3. PASSOS DE LA RECERCA.....	7
2. UNA SOCIETAT PATRIARCAL.....	8
3. APRENDRE A SER HOME O DONA.....	10
4. ESTRUCTURA ORGANITZATIVA ESCOLAR.....	13
5. AVALUACIÓ DELS COMPONENTS SEXISTES DE L'EDUCACIÓ.....	18
5.1. COM EDUCA EL PROFESSORAT.....	18
5.2. COM ÉS EL MATERIAL EMPRAT A L'AULA.....	36
5.2.1. ELS LLIBRES DE TEXT I LES FITXES DIDÀCTIQUES....	36
5.2.2. ELS CONTES.....	46
5.3. QUE S'HA DE CANVIAR?	55
6. CAP A UNA VERITABLE IGUALTAT: QÜESTIÓ DE COEDUCACIÓ.....	57
6.1. ELS MÈRITS DE L'EDUCACIÓ ACTUAL.....	57
6.2. L'EDUCACIÓ QUE ENS CAL.....	59
7. CONCLUSIONS.....	60
8. MATERIAL USAT EN LES ANÀLISIS.....	63
9. REFERÈNCIES.....	65
10. ANNEX A: EXPERIÈNCIES VISCUDES.....	[CD-ROM]

1. INTRODUCCIÓ

1.1. JUSTIFICACIÓ PERSONAL

930 dones mortes per violència masclista entre els anys 2000 i 2014 a l'Estat Espanyol.

Veure les dades de les assassinades per violència masclista durant els últims anys és quelcom esgarrifós. Quan sents a la televisió notícies sobre aquest tipus de violència no esperes que el nombre sigui tan alt. Per això, quan descobreixes la veritat, no pots evitar estremir-te, i menys si saps que les morts són només la punta de l'iceberg del problema. És per aquest motiu que, arribat el moment d'escollir de què tractaria el meu treball de recerca, vaig veure molt clar que volia estudiar com combatre el patriarcat. La decisió que el tema principal fos el sexisme a l'educació, però, no va ser tan senzilla. Sabia que el que volia era contribuir a la millora de la situació de les dones, però és quelcom tan complex per a una noia de disset anys que vaig començar a preguntar-me quina era la manera més senzilla que tenia per aportar el meu granet de sorra a la causa. Conscient que una simple condemna del sistema patriarcal no era suficient, vaig voler buscar una opció realment efectiva per canviar allò amb què no estic d'acord. És ben sabut que el poder del canvi sovint està en l'educació, però tenint en compte que el sistema educatiu no és un element aïllat de la societat i que aquesta és encara molt patriarcal, em va semblar lògic pensar que també l'ensenyament ho era, fet que dificulta arribar a la vertadera igualtat entre homes i dones més del que se sol pensar. L'únic problema era que no tenia cap prova que evidenciés la presència del sexisme a l'educació. Així doncs, el present treball parteix de la tesi que l'educació actual és sexista en molts aspectes i cerca proves que ho corroborin, així com possibles solucions en cas que sigui palès per tal de construir un model educatiu que condueixi la nostra societat a la vertadera igualtat i ajudi a combatre tots els tipus de violència que pateix la dona. Perquè, com va dir Nelson Mandela, l'educació és l'arma més poderosa per canviar el món.

1.2. OBJECTIUS DEL TREBALL

Tal i com ja he especificat anteriorment, el vertader objectiu del present treball és trobar indicis que el model educatiu actual és sexista per tal de buscar-ne un altre que no presenti aquest problema i que ens porti a la igualtat de gènere, tant a l'educació com al conjunt de la societat. El fet d'haver de realitzar tot un treball sobre el sexisme a l'educació, però, em va fer plantejar també una sèrie de preguntes que he intentat respondre al llarg de la recerca. Així doncs, a més de buscar proves que recolzin el meu plantejament inicial, he buscat la resposta de les següents qüestions – evidentment, totes formulades a partir de la suposició que el sistema educatiu actual és, en molts aspectes, sexista:

- Com i a quina edat s'aprèn a comportar-se segons el sexe.
- Quina és l'edat en què es reben més valors sexistes a l'escola.
- Si hi ha una diferència entre la presència de dones i homes al sistema educatiu i en l'ocupació dels càrrecs més alts d'aquest.
- Qui o què transmet el sexisme als nens i nenes en l'àmbit escolar.
- Quines formes de sexisme es troben en més quantitat al sistema educatiu.
- Quines alternatives hi ha al model educatiu actual.

Per altra banda, un altre objectiu ha set redactar tot el treball utilitzant un llenguatge no sexista per poder demostrar que el que es necessita per aconseguir-ho no és res més que les ganes de fer-ho.

1.3. PASSOS DE LA RECERCA

Per a la realització d'aquest treball s'han seguit els següents passos:

1. Elecció del tema principal.
2. Recopilació d'informació relacionada.
3. Planificació de l'estructura del treball.
4. Disseny de les enquestes i del material necessari per a les observacions.
5. Observacions a l'aula i anàlisi dels resultats.
6. Observacions del material escolar i anàlisi dels resultats.
7. Enquesta al professorat i anàlisi de les respostes.
8. Redacció provisional de la introducció i les conclusions.
9. Elaboració provisional del cos del treball.
10. Redacció final del conjunt del treball.

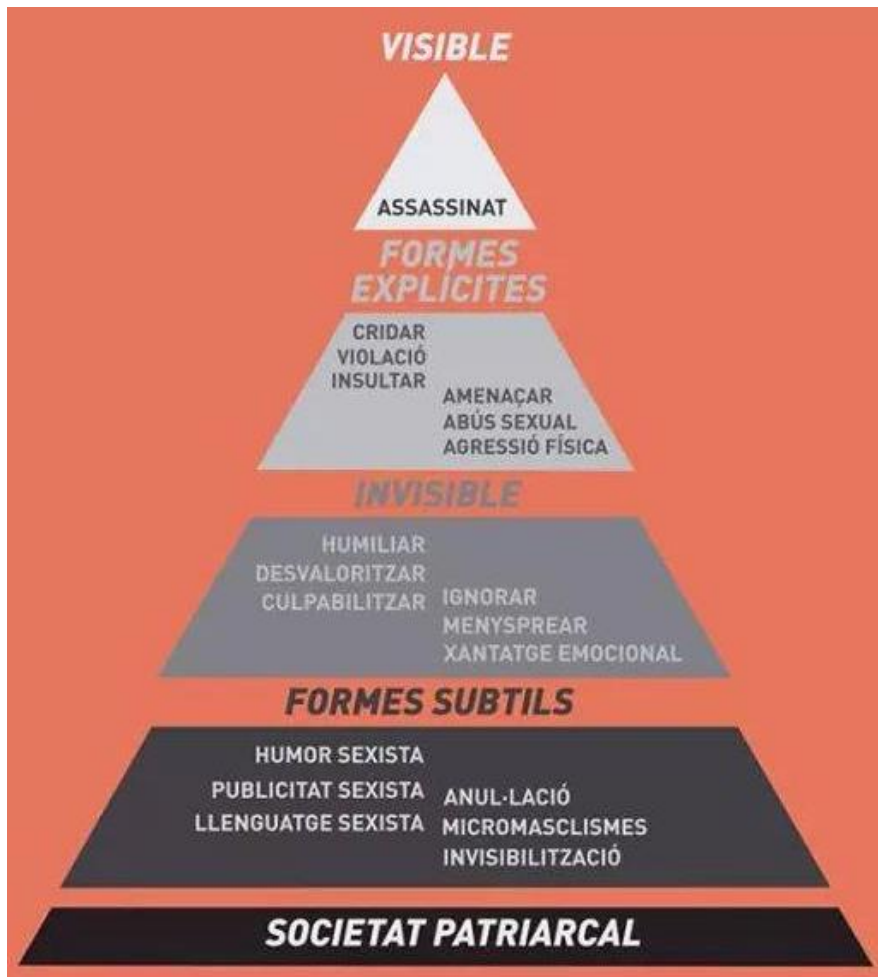
2. UNA SOCIETAT PATRIARCAL

Violència masclista, estereotips i rols de gènere, repressió de la sexualitat femenina i de les sexualitats dissidents, relacions de poder desiguals, divisió sexual del treball, pressió estètica, invisibilitat de les aportacions de les dones en àmbits com la ciència, la història i la política, llenguatge no inclusiu... Són tot formes de discriminació i opressió de les dones que formen part del que anomenem *patriarcat*.

El patriarcat (del grec πατηρ + αρχη “poder del pare”) és la forma d'organització política, social i econòmica basada en l'autoritat i el poder dels homes sobre les dones que legitima, a través de les diferències biològiques, les discriminacions que pateix el sexe femení. Aquesta forma de poder, però, no té res a veure amb les diferències que ens vénen donades al néixer, sinó que és una construcció social. El problema és que utilitza com a excusa les característiques biològiques que diferencien els dos sexes per a sotmetre les dones a la voluntat dels homes al llarg de les seves vides: primer als pares i, posteriorment, als marits. No obstant, sovint ha degenerat tant que ha acabat oprimint també aquells homes que es neguen a ser els simples prototips que ha creat la societat.

Tots els fets esmentats a l'inici d'aquest capítol són el resultat de l'arrelament del patriarcat en la nostra comunitat. Malauradament, alguns costen més de detectar que d'altres i, si no s'eradiquen tots, les discriminacions cap a la dona se seguiran transmetent de generació en generació, fent que la situació del sexe femení mai arribi a ser igual que la del sexe masculí.

Entre les diverses formes que pot prendre la discriminació per raó de sexe en trobem d'explícites i d'implícites. A continuació es mostra una piràmide amb exemples:

Diem que és necessari eradicar totes i cada una de les violències que pateix la dona perquè els assassinats, les violacions i les agressions físiques, entre d'altres, són el resultat de les violències més subtiles. Mentre s'eduqui els nens en l'humor sexista i en el rol de dominants, mentre el llenguatge no tingui en compte les dones i les menystingui, mentre la publicitat mostri noies eternament joves i amb cossos impossibles que dediquen molt més temps a les feines de casa que els seus marits i mentre no s'ensenyi a les nenes que tenen les mateixes capacitats que els nens, hi haurà dones mortes al seu pis, dones subordinades al seu marit i dones anul·lades i dependents.

¹ Autoria: Arran Sitges

3. APRENDRE A SER HOME O DONA

Cada persona, com a part d'una societat determinada, aprèn una sèrie d'elements característics del lloc on viu i els integra a la seva personalitat, arribant-los a assumir com a propis i naturals. La finalitat d'aquest aprenentatge és adaptar-se al seu entorn i és el que es coneix com a procés de socialització.

El procés de socialització comença amb el naixement, essent els primers anys de vida els més importants perquè és durant aquesta etapa que els infants adquireixen la major part de valors, comportaments, normes i rols que els condicionaran al llarg de les seves vides. Els agents de socialització més importants són la família i l'escola i, uns anys més tard, les amistats i els mitjans de comunicació. No obstant, hi ha molts altres elements amb la capacitat de socialitzar: els jocs, els contes, les pel·lícules i, en general, tot allò amb què es diverteixen els nens i les nenes. La capacitat d'aquests elements per condicionar els infants és major del que sembla, perquè tenen un caràcter lúdic que permet un major i més fàcil aprenentatge.

La socialització té diverses vessants, però una de les més importants és la de gènere, a través de la qual les nenes i els nens aprenen a comportar-se com la societat dicta que els correspon segons el sexe amb què han nascut. Existeixen un comportament i unes normes específiques per a cada sexe que se suposa que homes i dones tenen per naturalesa: els estereotips i els rols de gènere. Ambdós, però, són construccions socials creades a partir del sexe i que no tenen relació directa amb ell. En altres paraules, són un conjunt de discriminacions irracionals i sense fonaments legitimades per la societat patriarcal a través de les diferències biològiques que sí que existeixen.

Els estereotips de gènere són les construccions que assignen diferents característiques, actituds i capacitats a cada gènere en particular.

Els rols de gènere, en canvi, són els patrons de dona i d'home que marquen com ha de ser el comportament de cada persona en funció del seu sexe.

→ **Taula 1: Estereotips**

DONES	HOMES
Pacífiques	Agressius/Violents
Dependents	Independents
Passives	Actius
Submises	Dominants
Dèbils	Forts
Irracionals	Racionals
Falta d'iniciativa pròpia	Molta iniciativa pròpia
Habilitats socials	Habilitats intel·lectuals
Ploren sovint	Mai ploren
Insegures	Segurs
Tranquil·les	Dinàmics/Moguts
Covardes	Valents/ Arriscats
Introvertides	Extravertits
Sensibles	Insensibles
Presumides	Modestos
Abnegades	Egoistes

→ **Taula 2: Rols de gènere**

DONES	HOMES
Àmbit privat	Àmbit públic
Tasques reproductives i domèstiques: cura dels fills i les filles, cuinar, netejar, rentar i planxar la roba, comprar els aliments...	Tasques productives: Pràcticament qualsevol feina remunerada, però sobretot relacionades amb la política, la ciència, els negocis, l'enginyeria...
Possibilitat de realitzar tasques en l'àmbit públic	Possibilitat de realitzar tasques en l'àmbit privat si

relacionades amb el tracte amb altres persones, la bellesa, la cura o la neteja: professions com professora, infermera, dependent, treballadora domèstica, perruquera...	tenen relació amb la força o la intel·lectualitat: reparacions, administració dels diners, presa de decisions importants...
--	---

Com es pot observar, els estereotips de gènere descriuen les dones i els homes amb característiques diferents i fins i tot contraposades. Els rols, a partir d'aquestes característiques, estableixen una línia de comportament i assignen unes tasques i un àmbit per a cada sexe en particular. El conjunt d'aquests dos elements limita la llibertat de les persones, les coacciona per tal que adoptin el paper que el patriarcat ha establert al seu sexe i impossibilita el ple desenvolupament de les seves capacitats, fins al punt que podem arribar a pensar que les dificultats que tenim per a determinades activitats són per raó de sexe quan, en realitat, el motiu no és cap altre que la inhibició del desenvolupament de les aptituds personals.

Per altra banda, la categorització dels sexes ha portat a una divisió sexual del treball degut a la creença tan escampada en la nostra societat que les dones tenen unes qualitats innates i els homes unes altres, de manera que voler realitzar tasques que impliquen característiques atribuïdes al sexe contrari resulta absurd i, per tant, pràcticament impossible. Sabent, però, que cap dels trets de caràcter que s'atribueixen als sexes té unes causes biològiques, és una obligació acabar amb aquesta divisió. I per fer-ho, cal una actuació activa i efectiva des dels òrgans de govern per tal que les dones accedeixin a feines històricament reservades als homes i a la inversa. L'immobilisme de les estructures de govern, recolzat en l'argument que ja no hi ha barreres legals que ho impedeixin és també una forma de discriminació vers la dona.

4. ESTRUCTURA ORGANITZATIVA ESCOLAR

Abans de parlar dels valors amb els quals s'educa, és necessari observar i analitzar la presència de dones i homes a les estructures escolars des dels cicles d'educació infantil fins a la universitat, ja que l'organització escolar reflecteix diverses diferències entre sexes que no només es troben en les institucions educatives, sinó en tota la societat.

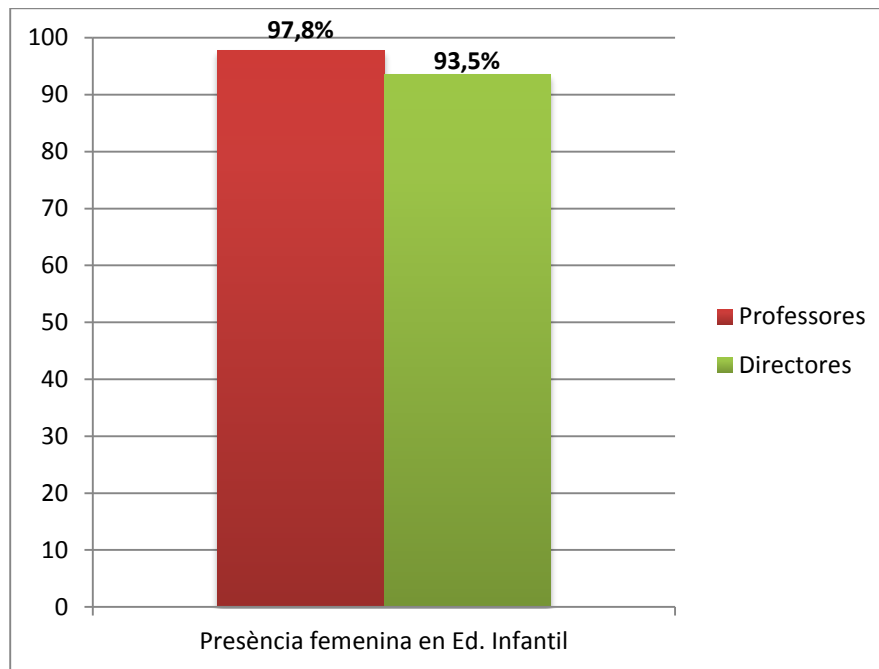
És fàcil pensar que l'educació és un dels terrenys que les dones s'han guanyat i han ocupat amb majoria en les societats modernes. Aquesta idea no és falsa, però tampoc és certa al cent per cent. Com es pot observar anant a qualsevol escola d'educació primària, el professorat està format majoritàriament per dones. Ara bé, no es donen els mateixos resultats si es visita un institut i, encara menys, una universitat. A mesura que va augmentant el nivell educatiu, el tant per cent de dones que exerceixen de docents disminueix.

Per altra banda, la presència femenina en els càrrecs més alts – en el cas de l'educació, la direcció de les escoles i els rectorats de les universitats – és pràcticament sempre més baixa que la masculina.

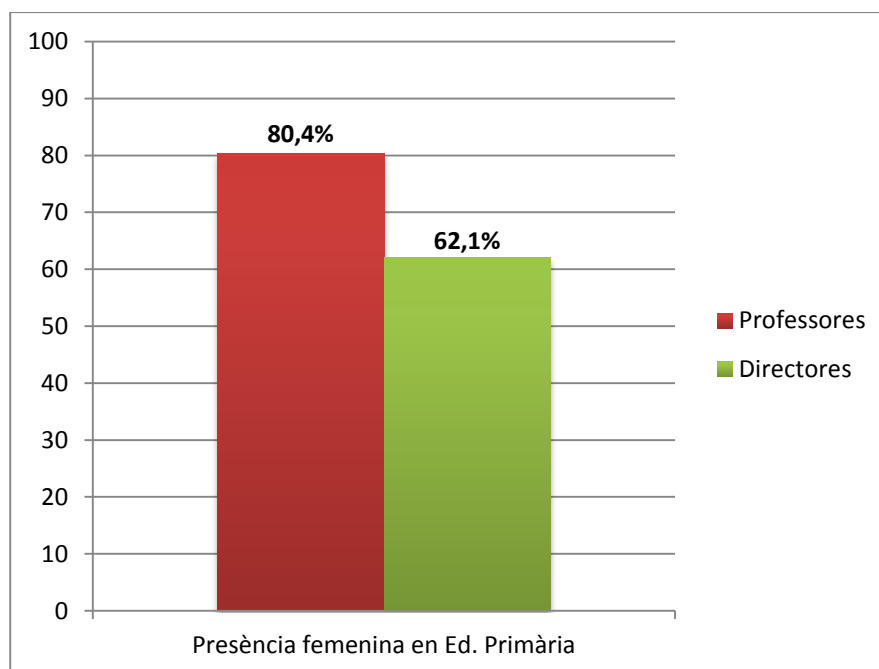
Aquests dos fets van ser recollit en l'estudi *Mujeres en cargos de representación del sistema educativo II* realitzat pel CNIIE i l'Instituto de la Mujer durant el cursos 2009-2010 i 2010-2011², amb els següents resultats:

² Les dades de la presència femenina a les universitats són del curs 2010-2011, mentre que les de la resta de nivells educatius són del curs 2009-10.

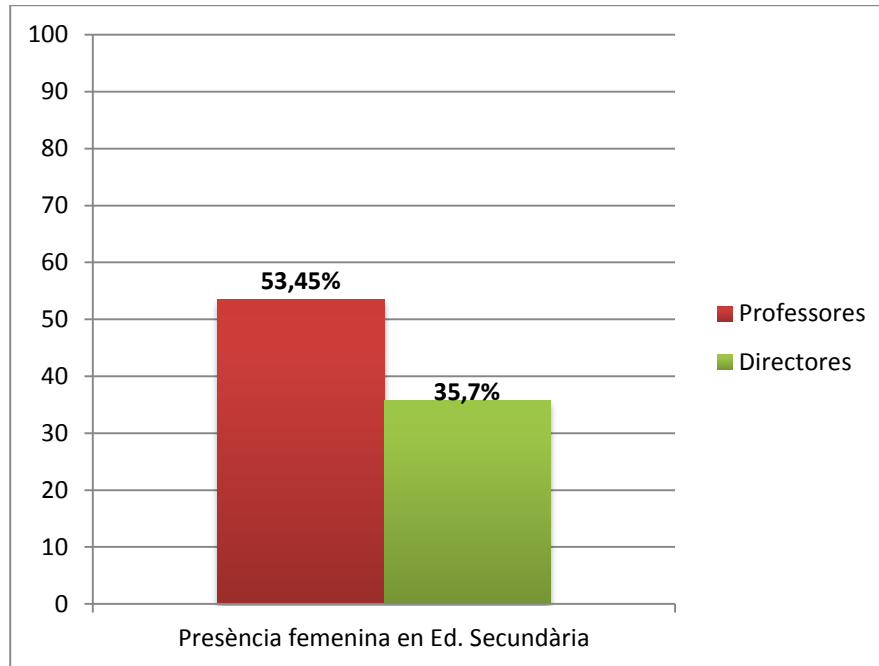
→ **Gràfic 1: Nombre de professores i directores dels centres d'educació infantil**

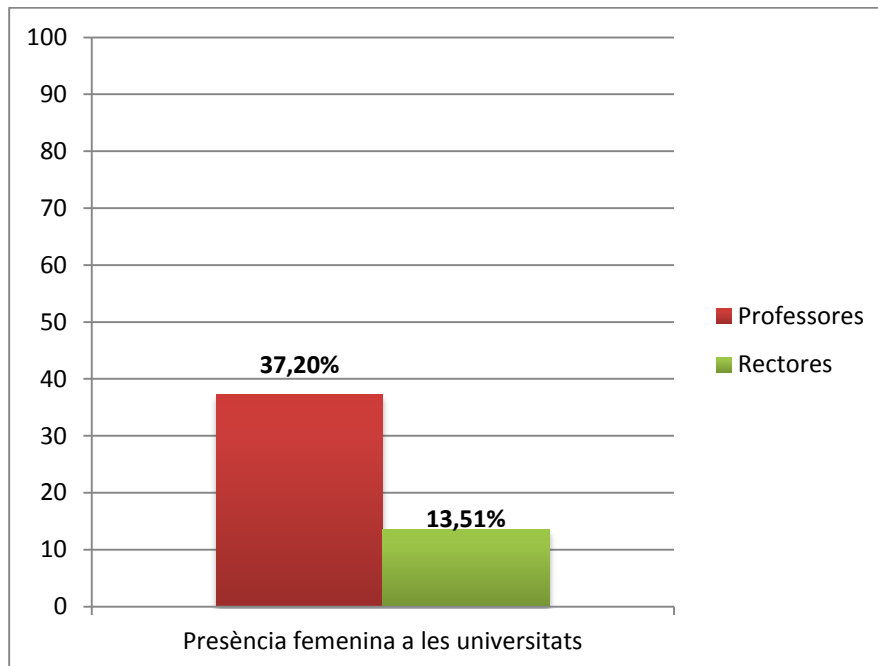
→ **Gràfic 2: Nombre de professores i directores dels centres d'educació primària**

→ **Gràfic 3: Nombre de professores i directores dels centres d'educació secundària**

→ **Gràfic 4: Nombre de professores i rectores de les universitats**

Com es pot observar en les gràfiques anteriors, els centres d'educació infantil i primària presenten uns percentatges molt elevats de professores (97,8% i 80,4% respectivament) respecte els centres de secundària (53,45%), on la diferència entre el nombre de professors i professores és pràcticament nul·la, i les universitats (37,20%), on les professores representen poc més d'un terç del total del professorat. Es detecta, doncs, una tendència a la disminució de la presència femenina a mesura que augmenta el nivell educatiu.

Pel que fa als càrrecs més importants de les escoles i les universitats, és important destacar que, ni tan sols en les etapes educatives on hi ha una majoria de dones, el nombre de directores és proporcional al nombre de professores, sinó que aquesta proporció només s'equilibra força en les escoles d'educació infantil (97,8% de professores i 93,5% de directores). Els resultats més alarmants en aquest sentit es troben a secundària on, tot i que més de la meitat de docents són dones, poc més d'un terç del total dels centres tenen directora.

Per altra banda, les universitats presenten un baix nombre de dones tant en la docència com en els rectorats. És cert, però, que en comparació a deu anys enrere, s'ha detectat una incorporació progressiva de la dona en l'ensenyament universitari. De totes maneres, les places del professorat de les universitats i, especialment, els llocs de màxima autoritat d'aquest tipus de centres segueixen presentant una immensa diferència entre el nombre d'homes i de dones que els ocupen.

Mes enllà de constatar les diferències que hi ha entre homes i dones al sistema educatiu, s'han d'entendre els motius que fan que existeixin. Diversos estudis mostren que hi ha més directores que directors separades, solteres o divorciades, sense fills o filles o bé amb aquests i aquestes majors d'edat, fet que evidencia que el rol de mare i mestressa de casa encara té molt de pes en la vida de les dones, dificultant que puguin arribar als càrrecs més alts encara que així ho desitgin. Per aquest motiu és important aconseguir una igualtat de gènere real i absoluta en tots els àmbits a partir d'un enfocament de gènere radical. Donar les mateixes oportunitats i el mateix tracte a ambdós sexes no és suficient a dia d'avui: la incorporació de

la dona en un món construït per a l'home no garanteix el respecte i la valoració de les diferències i la diversitat existent entre homes i dones ni la igualtat de gènere en els resultats; per això cal un replantejament de totes les estructures de la nostra societat, incorporant-hi la perspectiva de gènere com a eix principal i realitzant avaluacions constants per tal de modificar allò que impedeix aconseguir l'equitat entre sexes. Igualtat de gènere és, entre d'altres coses, superar les desavantatges i les dificultats que pateixen les dones per arribar al mateix lloc que els homes.

5. AVALUACIÓ DELS COMPONENTS SEXISTES DE L'EDUCACIÓ

El conjunt del capítol cinc és fruit de diverses observacions i enquestes, dissenyades a partir de la lectura de diversos llibres³ sobre com determinar la presència o l'absència de sexisme en l'ensenyament.

És important saber que els resultats obtinguts deriven de les proves realitzades en un centre d'educació infantil i primària de Manlleu, per la qual cosa l'estudi només serà totalment cert en la realitat estudiada. No obstant, no deixa de ser una mostra del pes del sexisme que encara es troba a les escoles del país.

5.1. COM EDUCA EL PROFESSORAT

No és fàcil concretar quines són les accions i actituds del professorat que fomenten el sexisme i contribueixen a perpetuar-lo. Per aquest motiu, l'opció més objectiva que hi havia era enquestar la totalitat de mestres d'un centre per conèixer la seva visió sobre la igualtat i, així, arribar a conèixer els valors que, conscient o inconscientment, transmeten els i les docents.

Pel que fa al tractament de les respostes, la intenció no és altra que incitar a la reflexió sobre els efectes que pot provocar la manca d'implicació en la lluita per l'abolició de les discriminacions que pateix la dona. En cap cas es busca responsabilitzar el professorat de la situació d'injustícia global del sexe femení, ja que el seu paper és important i destacat però no l'únic que influeix en aquesta situació.

³ CODINA, P., CORTADA, E., ROSET, M. (1994): *Educació no sexista. Experiències educatives*.
INSTITUTO DE LA MUJER (2005): *La situación actual de la educación para la igualdad en España*.

Seguidament, es mostra el model d'enquesta que es va utilitzar per a l'estudi i els resultats obtinguts:

ENQUESTA AL PROFESSORAT: EL SEXISME A L'EDUCACIÓ

Sexe: Dona Home

Centre educatiu: _____

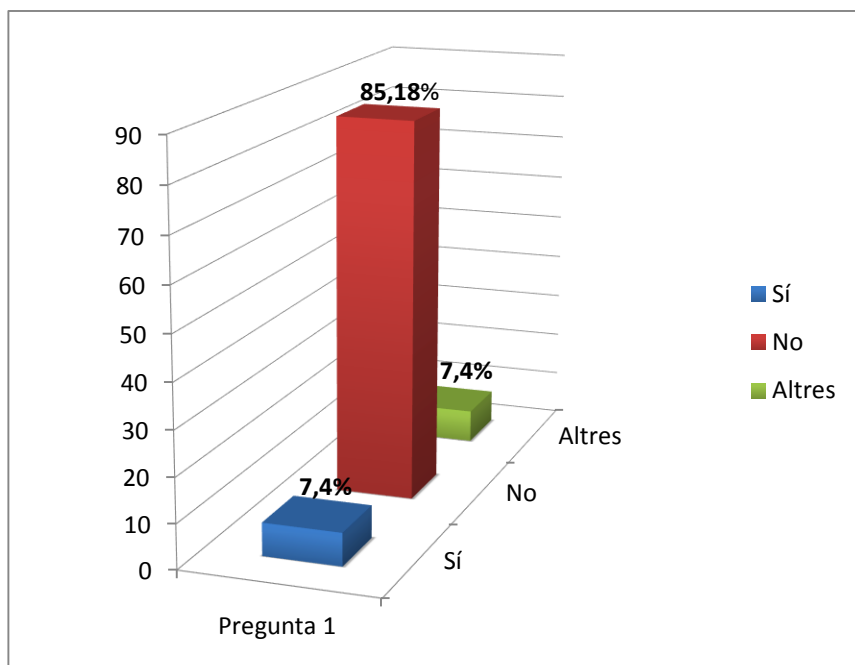
L'enquesta que teniu a les vostres mans forma part del treball de recerca d'una estudiant de 2n de batxillerat. Servirà per extreure unes conclusions referents al plantejament inicial del treball. Per aquest motiu, es demana la màxima sinceritat a l'hora de respondre. No hi ha respostes correctes ni incorrectes: totes són igual de vàlides. Gràcies!

	SÍ	NO
1. Els professors solen ser respectats més fàcilment que les professores.		
2. Considero que el llenguatge no sexista és innecessari i carregós.		
3. Penso que el material emprat a l'aula mostra, sovint, una imatge estereotipada tant de les dones com dels homes.		
4. Segons la meua opinió, manquen models femenins en àmbits com la història, la ciència i la tecnologia.		
5. No em sembla adequat que els nens juguin únicament a pilota i que les nenes només juguin a "pares i mares" i/o amb nines.		
6. Considero necessari promoure alternatives des de les escoles perquè nenes i nens juguin conjuntament a tot tipus de jocs.		
7. Els nens solen ser més agressius que les nenes.		
8. Les nenes són, per regla general, més tranquil·les que els nens.		
9. Les nenes acostumen a ser més xerraires que els nens.		
10. Les nenes parlen malament d'altres nenes més freqüentment que els nens d'altres nens.		
11. Els treballs de les nenes han de ser més polits que els dels nens.		
12. Si un nen és molt nerviós, asseure'l amb una nena ajuda a que es tranquil·litzi.		
13. Les nenes tenen més facilitat per a les arts i les lletres, mentre que els		

nens són més hàbils en les matemàtiques.		
14. Els nens mostren més interès i habilitat en l'esport que les nenes.		
15. A l'assignatura d'educació física s'haurien de fer grups segons el sexe de l'alumnat per facilitar el ritme de les classes.		
16. Les diferències entre el comportament dels nens i les nenes tenen la seva causa en la biologia.		
17. He rebut formació en temes de coeducació i pràctiques no sexistes.		

Les següents gràfiques mostren els resultats de l'enquesta en tant per cent. Les persones enquestades van ser 27, de les quals 25 són dones i 2 són homes. Aquest aspecte és rellevant per al resultat general de l'enquesta així com per algunes preguntes específiques, en les que el fet que el professorat de l'escola estigui format per una majoria molt àmplia de dones pot influir en els resultats. En aquest últim cas, s'indicarà en l'explicació de les respostes concretes.

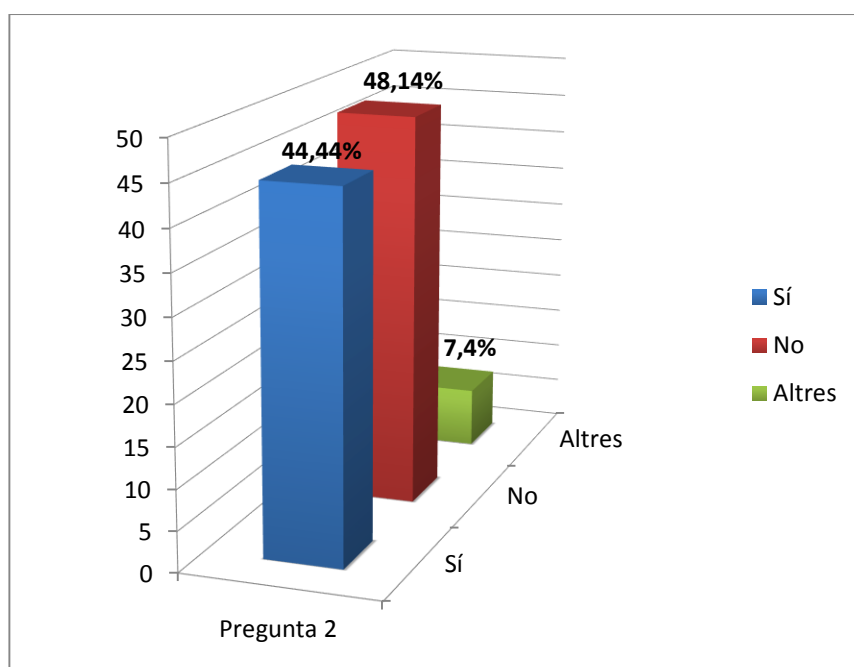
→ **Pregunta 1:** Els professors solen ser respectats més fàcilment que les professores.

Tal i com es pot observar en la primera gràfica, la gran majoria de docents del centre utilitzat com a model pensa que els professors no són respectats

més fàcilment que les professores pel fet de ser homes. No obstant, la meua experiència com a estudiant en un institut en què el nombre d'homes és bastant semblant al de dones i on he tingut tants professors com professores al llarg de l'ESO i el Batxillerat, em fa ser conscient que sí que existeix una diferència entre el comportament de l'alumnat cap a un professor que cap a una professora. Probablement, el motiu que fa que moltes de les persones enquestades no creguin que això ocorre és la poca presència de professors al seu centre, cosa que dificulta la visió de les dissimilituds entre el tracte als homes i a les dones.

→ **Pregunta 2:** Considero que el llenguatge no sexista és innecessari i carregós.

Els resultats de la segona pregunta són molt destacats perquè evidencien que un elevat nombre de docents, les persones encarregades de transmetre bona part del coneixement als infants, no tan sols considera que el llenguatge inclusiu és innecessari sinó que, a més, el troba molest. De fet, la direcció del centre estudiat reconeix que, després d'un temps usant un llenguatge no sexista, van decidir tornar a utilitzar un llenguatge no inclusiu perquè de l'altra manera "era massa pesat". El problema és que la llengua és el reflex de la nostra societat, i seguir ocultant la meitat de les persones amb el pretext que les alternatives a aquest "empobreixen la llengua fins a fer-la

esdevenir vulgar”, tal i com expressa una de les professores del centre, contribueix a no assolir la veritable igualtat, aquella que contempla tots els aspectes del problema i els transforma per acabar amb ell totalment. L'androcentrisme i el sexisme s'han de combatre des de tots els fronts, i el llenguatge que usa el masculí genèric no fa més que perpetuar-lo. Ocultar les dones en el llenguatge provoca la seva ocultació en molts altres camps, com per exemple en el professional, i l'ambigüitat dels plurals masculins confon i obliga les dones a veure's incloses o excloses segons el context, produint confusions que es podrien evitar.

Posem diversos exemples per veure-ho més clar. En una frase com *els científics han fet molts descobriments que han contribuït a la millora de les condicions de vida*, estem ocultant la tasca de les dones en l'àmbit científic. Que potser no existeixen ni han existit científiques que hagin fet grans aportacions? Que només destaquen els homes en els descobriments científics?

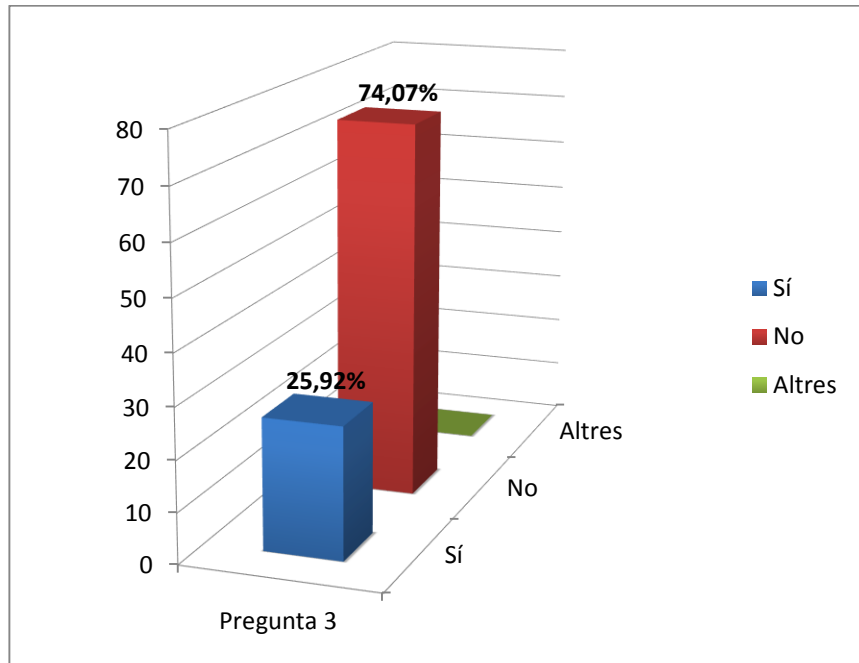
En aquesta altra frase, *els professors catalans mostren actituds sexistes*, no tenim manera de saber si <<els professors>> fa referència només als homes o també s'hi inclouen les dones. S'hi haurien de veure implicades les professores? Mostren elles també actituds sexistes o, per contra, ho fan només els homes?

L'ambigüitat i la confusió que sovint causa el llenguatge sexista es perceben també en aquest exemple. *Una dona, que ha vist anunciat al diari que una empresa busca mecànic de manteniment, s'interessa per la feina i assisteix a l'entrevista, però un cop allà la rebutgen per ser dona, al·legant que busquen un mecànic i no una mecànica*. Com se suposa que havia d'entendre ella que l'anunci feia referència només als homes si normalment utilitzem el masculí per a designar tant homes i dones com només homes?

És just i lògic que permetem aquestes situacions? Les dones no som una minoria sense importància, som la meitat de la població mundial i, com a tal, mereixem ser representades també en el llenguatge. Oposar-se a un canvi beneficiós per al conjunt de la nostra societat és contrari a les idees d'igualtat

i democràcia i, si realment creiem en elles, tenim l'obligació d'avançar i superar els anacronismes del llenguatge sexista.

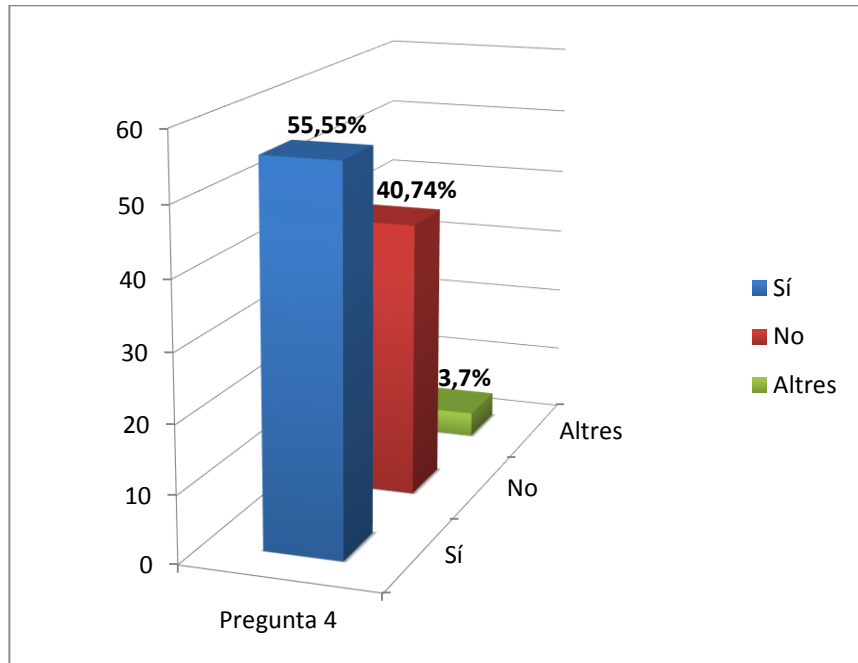
→ **Pregunta 3:** Penso que el material emprat a l'aula mostra, sovint, una imatge estereotipada tant de les dones com dels homes.

En la tercera pregunta, bona part del professorat assegura que les imatges dels llibres i de la resta de material emprat a l'aula no mostra ni les dones ni els homes de forma estereotipada. Tanmateix, en l'anàlisi de diversos llibres de text i fotocòpies usades a les aules d'aquest mateix centre, es poden observar dibuixos en els quals es reconeixen els estereotips atribuïts al sexe masculí i al sexe femení, així com la distribució sexual del treball derivada dels rols de gènere⁴. Ens trobem, doncs, davant d'uns resultats que divergeixen força dels esperats. No podem esperar que les editorials eliminin els elements discriminatoris dels seus llibres de text si la major part de persones que els utilitzen no són conscients que hi són.

⁴ Per tal d'evitar repeticions innecessàries, trobareu tota la informació corresponent a l'anàlisi dels llibres de text, incloent els estereotips i els rols de gènere que transmeten les imatges, al següent apartat d'aquest mateix capítol.

→ **Pregunta 4:** Segons la meua opinió, manquen models femenins en àmbits com la història, la ciència i la tecnologia.

Pel que fa a la pregunta quatre, més de la meitat de les persones que van respondre l'enquesta afirmen que les dones tenen una presència escassa en àmbits com la ciència, la història i la tecnologia. Molts estudis mostren la gran desigualtat que hi ha entre els models femenins i els masculins en el currículum escolar. Per exemple, l'estudi que s'ha dut a terme en aquest treball revela que ni tan sols el 5% de les persones que es mencionen als llibres de text són dones⁵. De totes maneres, encara trobem professors i professores que neguen la manca de models femenins en el currículum escolar.

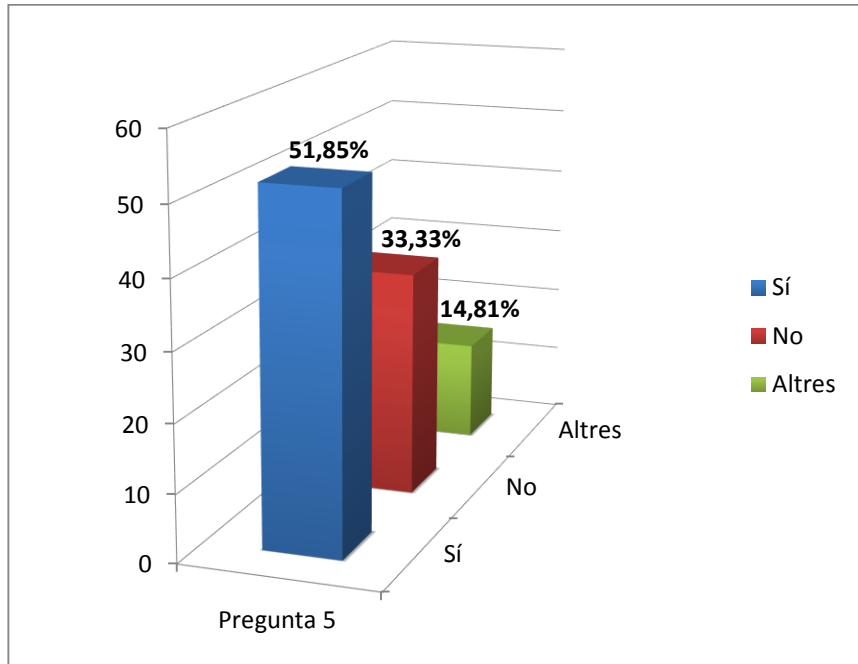
Tot i que els resultats obtinguts en l'enquesta són força positius, és necessari que la totalitat del professorat entengui que la igualtat de gènere també passa per fer visible les aportacions femenines al llarg de la història. Aquest fet ajudarà que, d'alguna manera, les noies tinguin referents amb qui sentir-se identificades i, per tant, accedeixin a la feina que més desitgin sense estar

⁵ Trobareu més informació sobre el petit estudi realitzat pel que fa a la representació de la dona als llibres de text al pròxim apartat d'aquest mateix capítol.

condicionades pel que la societat considera d'homes o de dones i que transmet, en gran part, a través del que anomenem currículum ocult⁶.

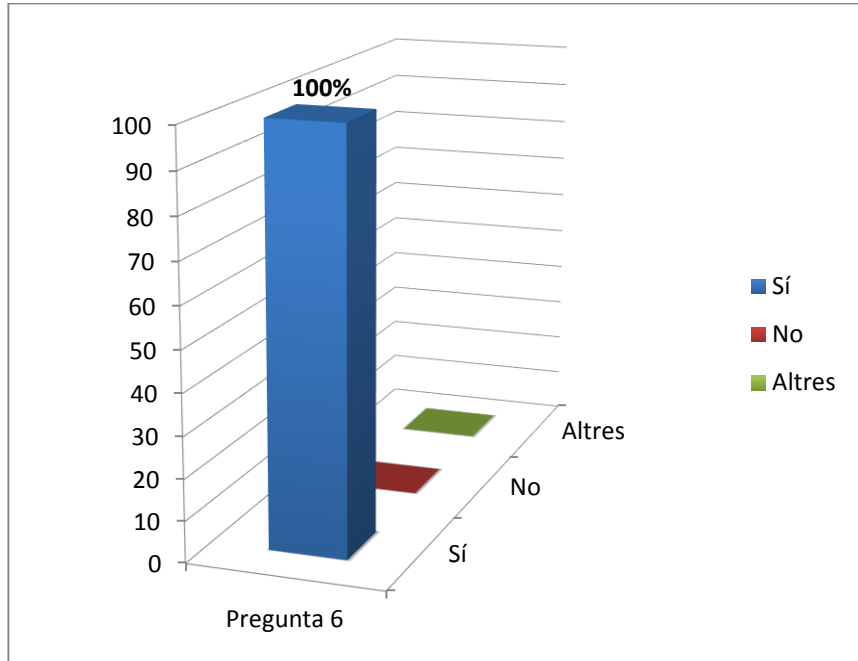
→ **Preguntes 5 i 6:**

5. No em sembla adequat que els nens juguin únicament a pilota i que les nenes només juguin a "pares i mares" i/o amb nines.

⁶ Se sol anomenar *currículum ocult* el conjunt de coneixements que s'adquireixen a l'escola sense que es reconeguin com a fites educatives en la programació escolar. Alguns exemples de coneixements adquirits a través del currículum ocult són els rols i els estereotips de gènere, els prejudicis socials, els tòpics, etc.

6. Considero necessari promoure alternatives des de les escoles perquè nenes i nens juguin conjuntament a tot tipus de jocs.

Les preguntes cinc i sis feien referència a l'opinió de cada docent quant a les activitats lúdiques de l'alumnat. Els resultats de la cinc, que demanava què pensen sobre la interiorització per part dels infants que determinats jocs i joguines són només per a un sexe, demostren que comença a estendre's pel professorat la convicció que s'hauria d'intentar acostar als nens tot allò titllat de femení i a les nenes tot el que es considera masculí. De totes maneres, destaquen alguns comentaris del professorat enquestat, en els quals s'afirma que és indiferent amb què juguin els infants o que han de fer-ho amb el que més desitgin. No seria important la categorització de les joguines per sexes si no fos perquè la seva influència és molt elevada i causa la reproducció i perpetuació dels rols de gènere imposats pel patriarcat. A més, malauradament, els nens i nenes no escullen del tot lliurement, sinó que, sense adonar-se'n, elegeixen allò que la societat els ha fet entendre que els pertoca⁷. Per acabar amb les imposicions que, molts cops, passen desapercebudes, no només és necessari que el conjunt del professorat prengui consciència del que comporta la divisió de les joguines per sexes,

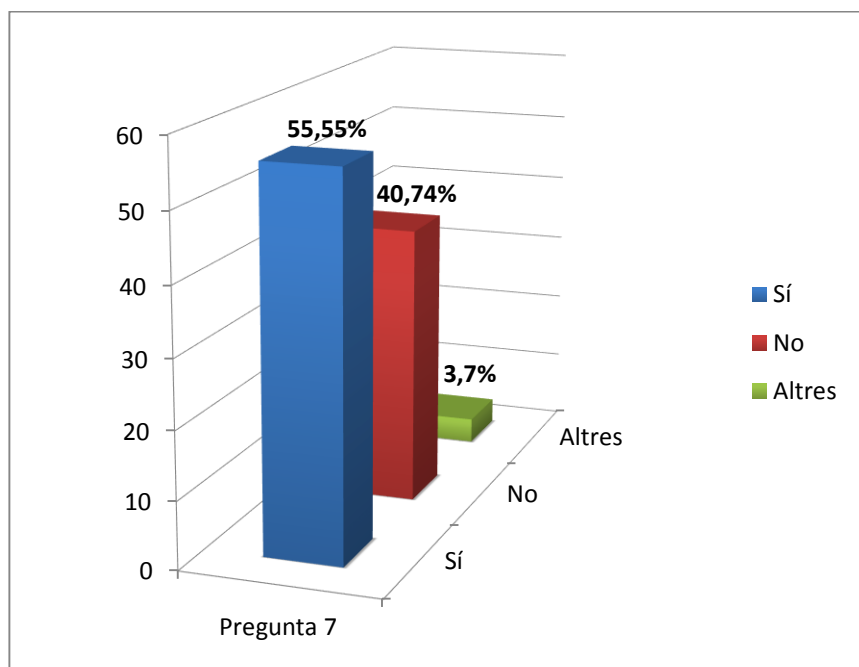
⁷ Veure annex A.

sinó que tota la societat ha de fer-ho, i això inclou un canvi en la publicitat i un esforç per part de les famílies per eliminar els prejudicis apresos.

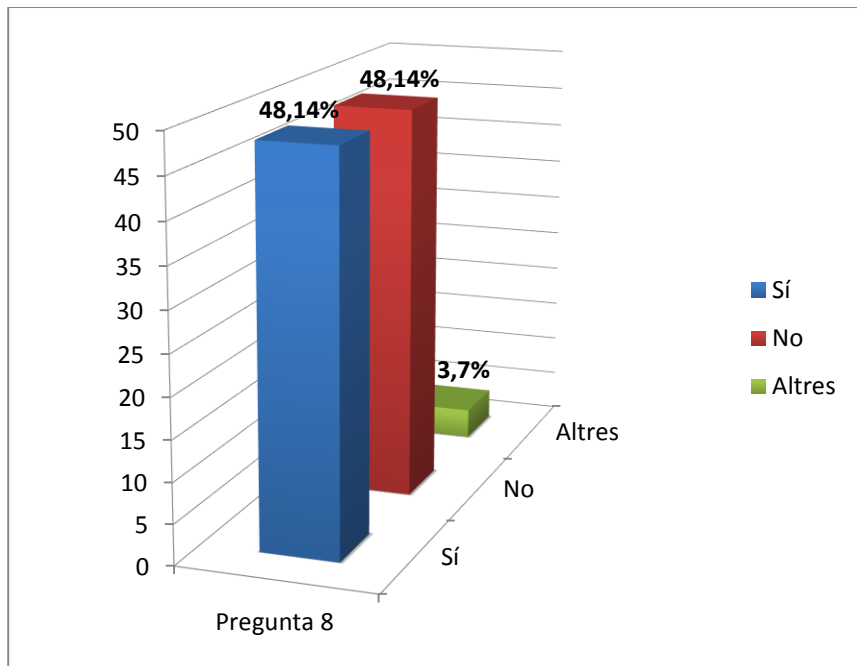
La pregunta sis, tot i tenir relació amb l'anterior, té uns resultats molt diferents. La totalitat del professorat que va respondre l'enquesta creu que és convenient promoure jocs en què hi participin tant nenes com nens. Fins i tot les persones que, en la pregunta anterior, havien respost que no hi ha cap problema en el fet que les nenes juguin només a jocs considerats femenins i els nens només ho facin amb els que es reconeixen com a masculins, admeten que és necessari que aprenguin a jugar conjuntament. Per altra banda, promoure alternatives d'aquest tipus ajudaria a acabar amb la distribució desigual de l'espai d'oci, ja que actualment els nens ocupen la part central i més gran dels patis de les escoles, mentre que les nenes se situen als voltants, als racons.

→ **Preguntes 7, 8, 9 i 10:**

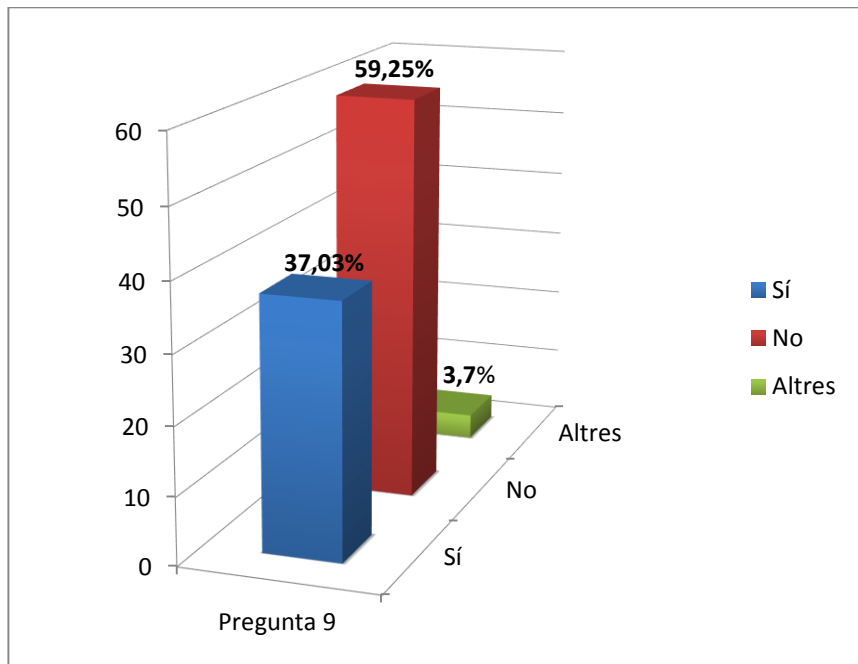
7. Els nens solen ser més agressius que les nenes.

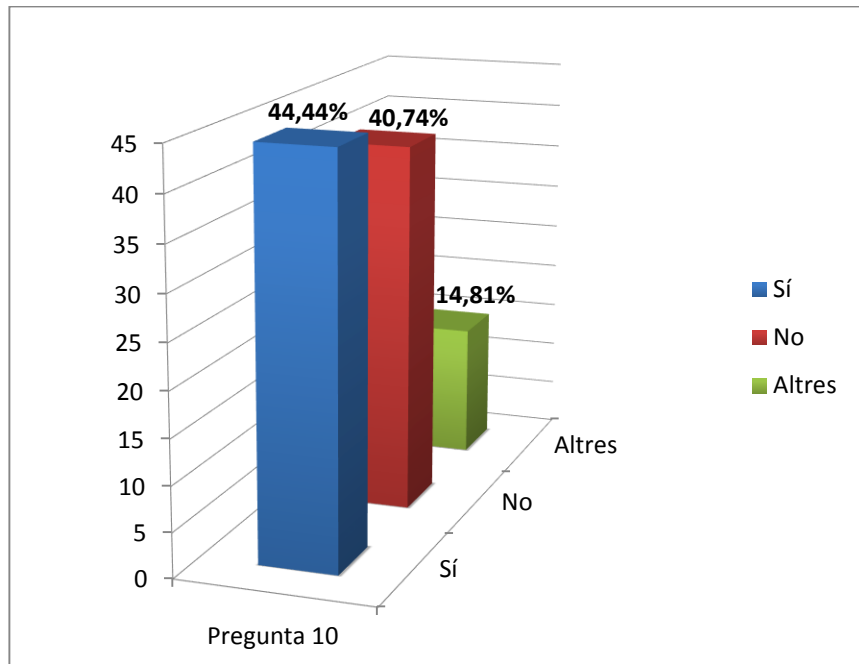
8. Les nenes són, per regla general, més tranquil·les que els nens.

9. Les nenes acostumen a ser més xerraires que els nens.

10. Les nenes parlen malament d'altres nenes més freqüentment que els nens d'altres nens.

Les qüestions set, vuit, nou i deu formen part d'un conjunt que havia de servir per conèixer l'arrelament dels estereotips de gènere en el professorat. Per aquest motiu, es van escollir per comparar quatre característiques fàcilment identificables com a "pròpies" del sexe masculí o femení.

Pel que fa a la pregunta set, més de la meitat de docents van respondre que els nens són més agressius que les nenes. Cal destacar que, en les diverses observacions en escoles d'educació infantil i primària realitzades, es va detectar que, en certa mesura, com més edat té l'alumnat, menys nenes es mostren agressives. És a dir, durant els primers anys a l'escola, hi ha tants nens com nenes que mostren agressivitat, però a mesura que van creixent trobem una reducció del nombre de nenes agressives. És doncs, un fet causat per la socialització de gènere.

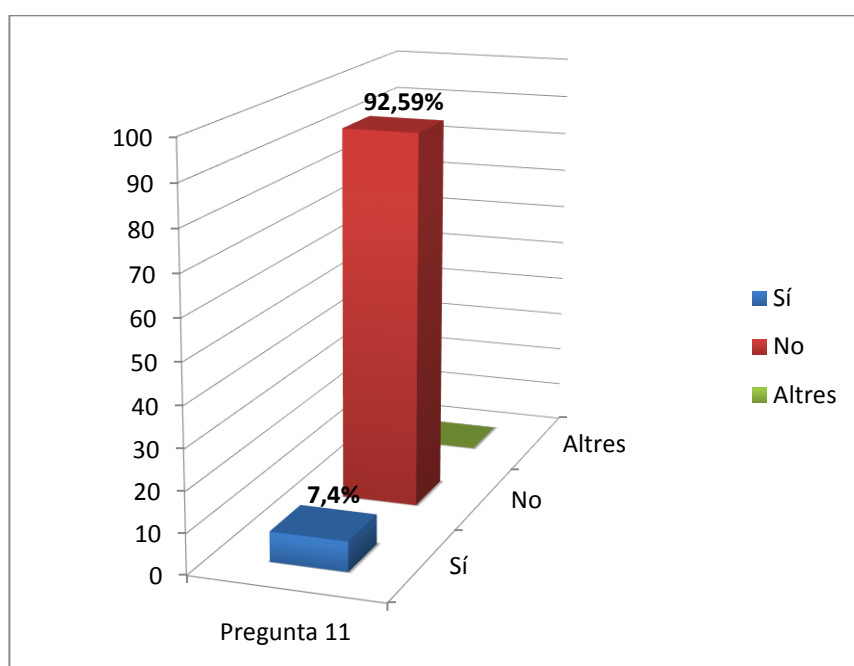
L'anàlisi de les respostes de la següent pregunta és semblant a l'anterior: per una banda, no hi ha cap tret biològic que faci que les nenes siguin més tranquil·les que els nens però, per l'altra, la socialització ha fet que, durant molts anys, aquest fet sigui cert. Probablement per aquest motiu el professorat està dividit a parts iguals entre qui pensa que sí i qui creu que no.

Precisament per facilitar la interpretació dels resultats d'aquesta pregunta i de l'anterior es va demanar en la pregunta disset que responguessin si les diferències de comportament entre ambdós sexes són causades per les diferències biològiques o, per contra, per les construccions socials. Més endavant s'analitzaran els resultats d'aquesta.

Sobre la qüestió de qui parla més a classe sense que sense tenir el torn de paraula, gairebé el 60% del professorat opina que les nenes no ho fan més que els nens. Ser o no ser xerraire és una característica molt personal, que no té res a veure amb el sexe, ni tan sols amb la socialització de gènere. Així doncs, podríem concloure que els estereotips tenen tanta transcendència en la societat que fins i tot fan creure a la majoria de la població que hi ha certes diferències en el comportament de les nenes i dels nens quan, en realitat, són simples tòpics i ni tan sols a través de la socialització arriben a ser comportaments reals.

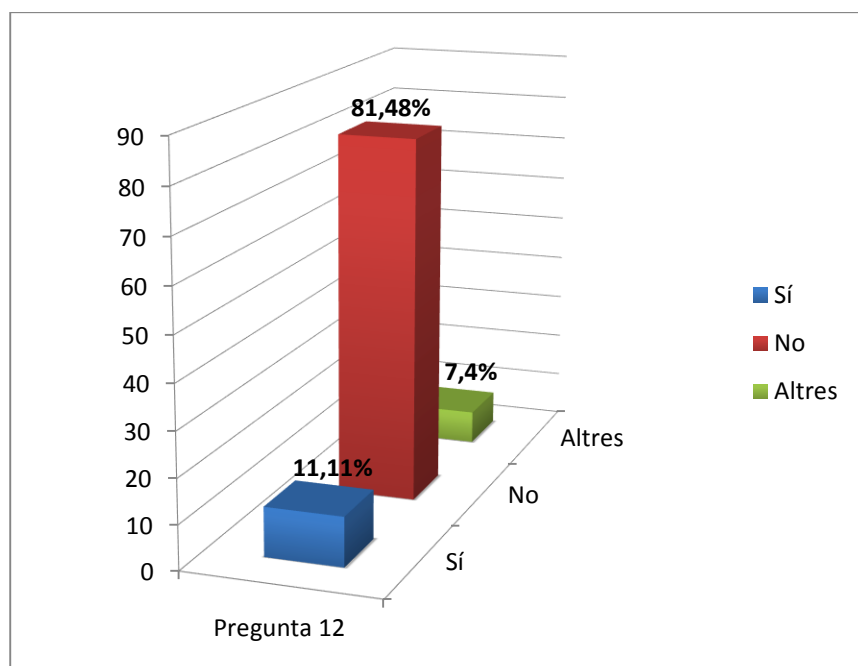
La pregunta final d'aquest bloc tractava sobre la concepció que les nenes se solen criticar molt. El professorat va respondre en una majoria lleugera que és cert. Com en la qüestió anterior, el sexe no determina que una persona critiqui o no, igual que tampoc sembla que ho faci la socialització de gènere.

→ **Pregunta 11:** Els treballs de les nenes han de ser més polits que els dels nens.

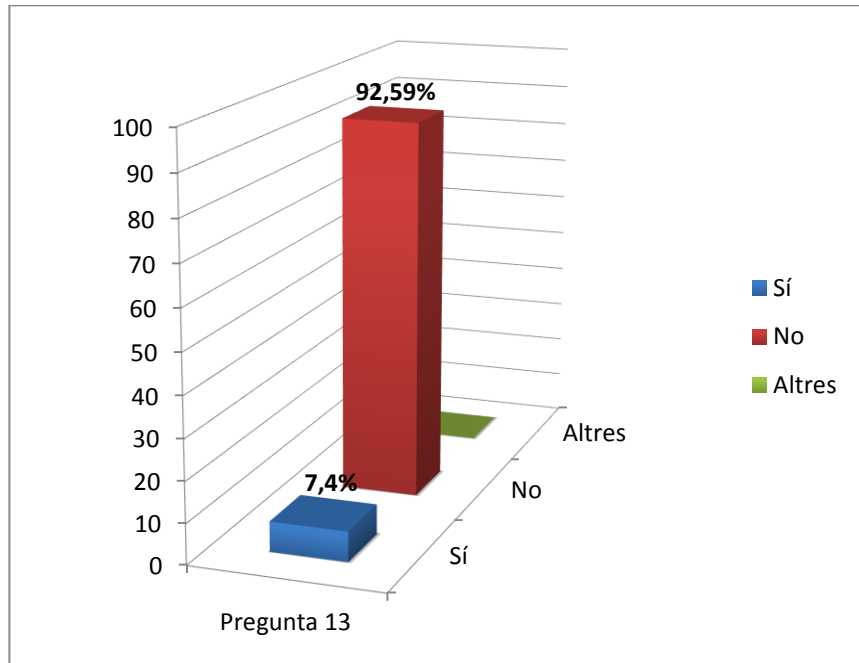
Pel que fa a aquesta pregunta, els resultats són molt positius, ja que actualment una gran majoria de professorat afirma que els treballs no han de ser més polits per qüestions de sexe, trencant amb la idea – molts cops ni tan sols conscient – que els nens poden ser més bruts i maldestres perquè forma part de les seves característiques innates.

→ **Pregunta 12:** Si un nen és molt nerviós, asseure'l amb una nena ajuda a que es tranquil·litzi.

La pregunta dotze té certa relació amb la vuit perquè en aquesta es demanava si asseure un nen nerviós amb una nena ajuda a calmar-lo i en la vuit es preguntava si les nenes són, per regla general, més tranquil·les que els nens. El cert, però, és que els resultats són molt diferents: tot i que bona part del professorat considera que els nens són més nerviosos que les nenes, quan es tracta d'intentar que es calmin, posen per sobre de la seva concepció les particularitats de cada infant. Dit d'altra manera, fins i tot les persones més convençudes que les nenes són, per regla general, més tranquil·les que els nens asseguren que a un nen mogut "se l'asseu amb una persona tranquil·la", indiferentment del sexe d'aquesta.

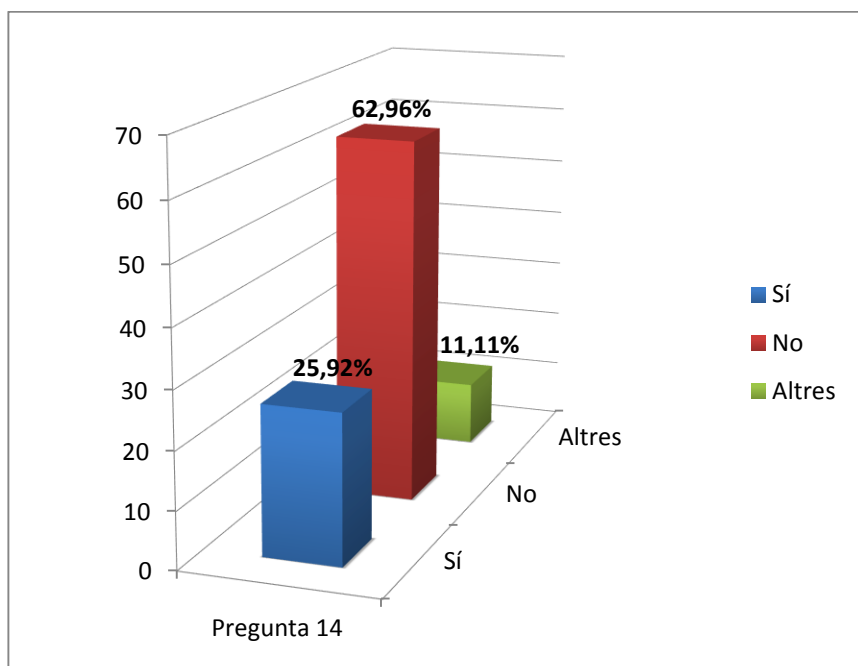
→ **Pregunta 13:** Les nenes tenen més facilitat per a les arts i les lletres, mentre que els nens són més hàbils en les matemàtiques.

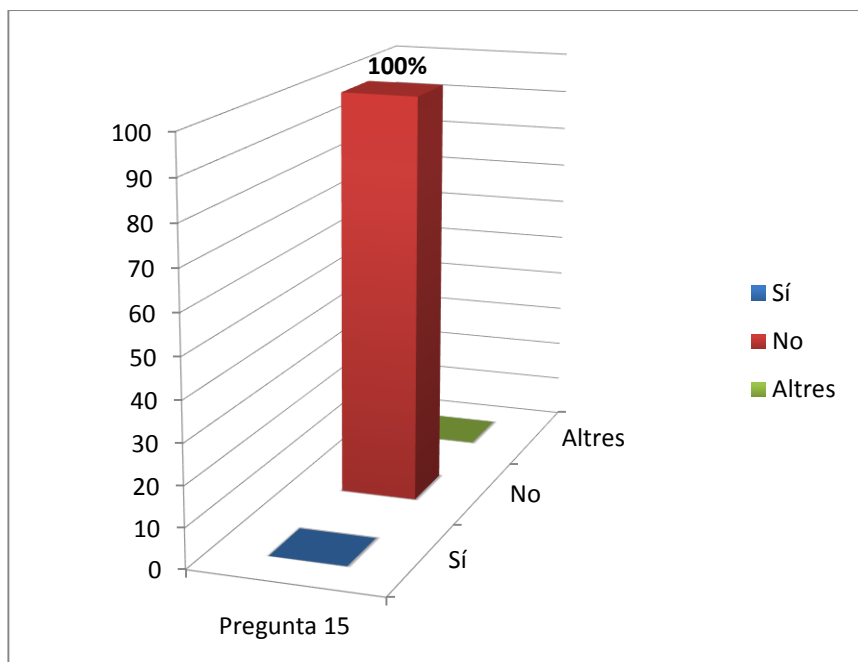
A continuació es preguntava si les nenes tenen més facilitat per les a arts i les lletres i els nens per a les matemàtiques. Els resultats mostren que el professorat, de forma molt majoritària, no ho pensa. De totes maneres, de moment no s'ha aconseguit que l'alumnat es desfaci d'aquest concepte i, per aquest motiu, encara hi ha moltes noies que escullen els seus estudis d'acord amb el que creuen que se'ls donarà més bé pel fet de ser noies. Segurament, el que fa més difícil acabar amb això és que ni elles mateixes en són conscients: si demanes a una nena què vol ser de gran i per què, sovint responen coses com "professora, perquè m'agraden molt els nens" o "infermera, perquè m'agrada cuidar les persones", actuant un cop més de la manera que els ha ensenyat el patriarcat.

→ **Preguntes 14 i 15:**

14. Els nens mostren més interès i habilitat en l'esport que les nenes.

15. A l'assignatura d'educació física s'haurien de fer grups segons el sexe de l'alumnat per facilitar el ritme de les classes.

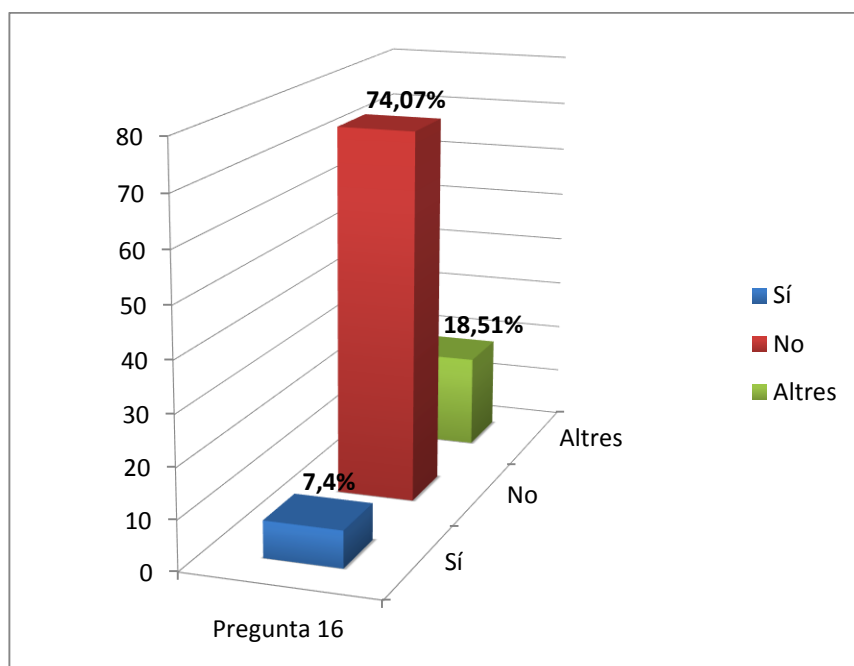

Pel que fa a les qüestions catorze i quinze, el professorat havia de respondre sobre l'interès i la capacitat per l'esport de cada sexe i la divisió a les classes

d'educació física en grups de nenes i de nens. En la primera d'aquestes, més d'una quarta part de professores i professors va respondre que els nens són més hàbils i s'interessen més per l'esport que les nenes. El sexe, però, no té res a veure amb l'habilitat i l'interès per l'activitat física de cada persona en particular. Ara bé, és possible que els nens en mostrin més perquè així és com se'ls ha socialitzat fins ara. Per tant, si es considera que realment hi ha una diferència entre nenes i nens en aquest aspecte, s'han de prendre mesures per acabar amb ella, promovent l'esport al sexe femení en específic per tal de contrarestar els efectes de la socialització diferenciada entre sexes.

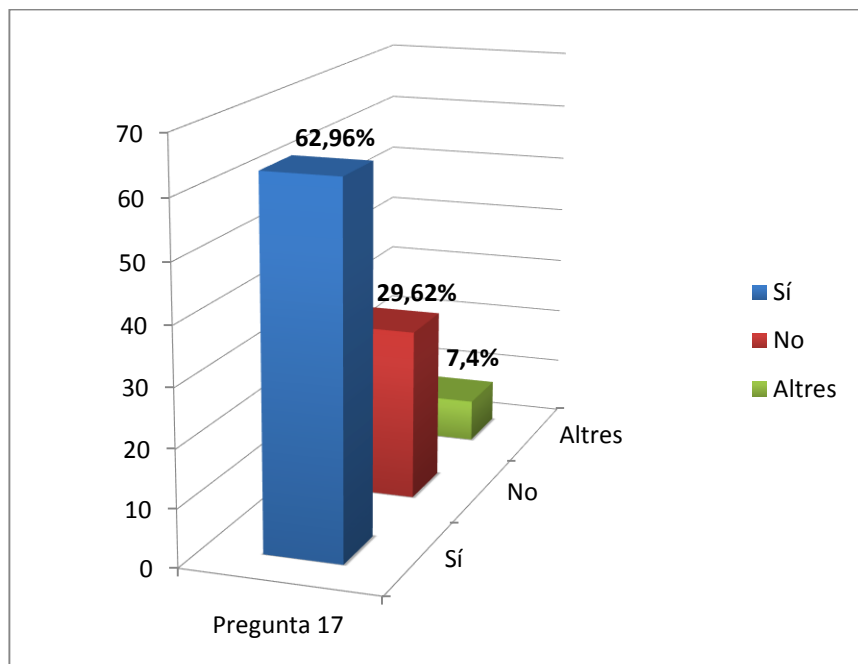
Quant als grups per sexes en les classes de gimnàstica, cap docent creu que s'hagi de dividir l'alumnat amb aquest criteri. No obstant, en el meu cas particular, durant la majoria de cursos d'educació primària i secundària se'ns va separar d'aquesta manera, dificultant que les nenes ens consideréssim igual d'aptes que els nens en l'esport i que, consegüentment, evitéssim practicar-ne. És possible que la meva experiència personal fos un cas excepcional, però de totes maneres és important destacar-la perquè és possible que en l'escola on es va realitzar l'enquesta no ocorri però en altres sí.

→ **Pregunta 16:** Les diferències entre el comportament dels nens i les nenes tenen la seva causa en la biologia.

Com hem dit abans, la pregunta setze havia de servir per saber si el professorat creu que la causa de les diferències de comportament entre les nenes i els nens és biològica. Si bé qui ho creu així és una minoria, és important esmentar que gairebé el 20% del professorat no va saber què respondre o va comentar que hi ha una part de diferències provocada per la naturalesa i una altra que no. Per això és necessari promoure polítiques que tinguin com a objectiu principal conscienciar el conjunt de la població i, particularment, el professorat que la manera de comportar-se de cada sexe no és diferent perquè ja sigui així de naixement, sinó perquè és com se socialitza.

→ **Pregunta 17:** He rebut formació en temes de coeducació i pràctiques no sexistes.

Per últim, es va demanar als professors i professores si havien rebut formació en coeducació i pràctiques no sexistes. Tot i que la majoria va respondre que sí, els resultats de l'enquesta evidencien que la igualtat encara no és una prioritat per a ells i elles – ni tan sols per a aquells i aquelles que s'han format en matèria de coeducació – i que, potser de forma inconscient, estan educant amb uns valors sexistes. Evidentment, la principal responsabilitat d'aquest fet no és del professorat, sinó de la totalitat de la

societat. Entre totes i tots hem de canviar la nostra manera de pensar per tal de poder arribar a educar en igualtat.

5.2. COM ÉS EL MATERIAL EMPRAT A L'AULA

Un dels aspectes més rellevants del sexisme és que, moltes vegades, és difícil de percebre per la seva subtileza i la normalització que se n'ha fet. Aquesta és la situació que trobem en la majoria de llibres de text, contes, fotocòpies, vídeos i altres materials educatius. Si no s'hi presta l'atenció necessària, els continguts de fons sexista i discriminador poden passar desapercebuts, permetent l'adquisició per part de l'alumnat de valors, actituds i coneixements contraris a la igualtat sense ser-ne conscients.

Per evitar que aquests fets segueixin succeint, s'han de detectar tots els elements sexistes del material educatiu i, posteriorment, intentar contrarestar-los. Per aquest motiu, s'han analitzat diferents tipus de material didàctic i s'han elaborat unes conclusions.

5.2.1. ELS LLIBRES DE TEXT I LES FITXES DIDÀCTIQUES

Per a poder avaluar els continguts sexistes dels llibres de text i les fotocòpies usades a l'aula s'han tingut compte els següents elements:

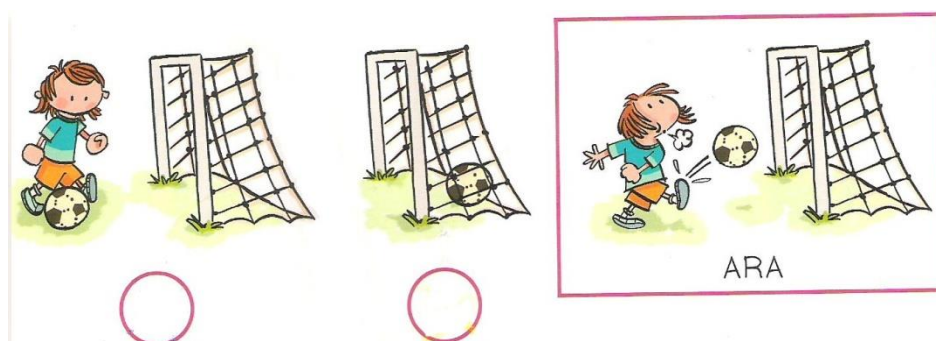
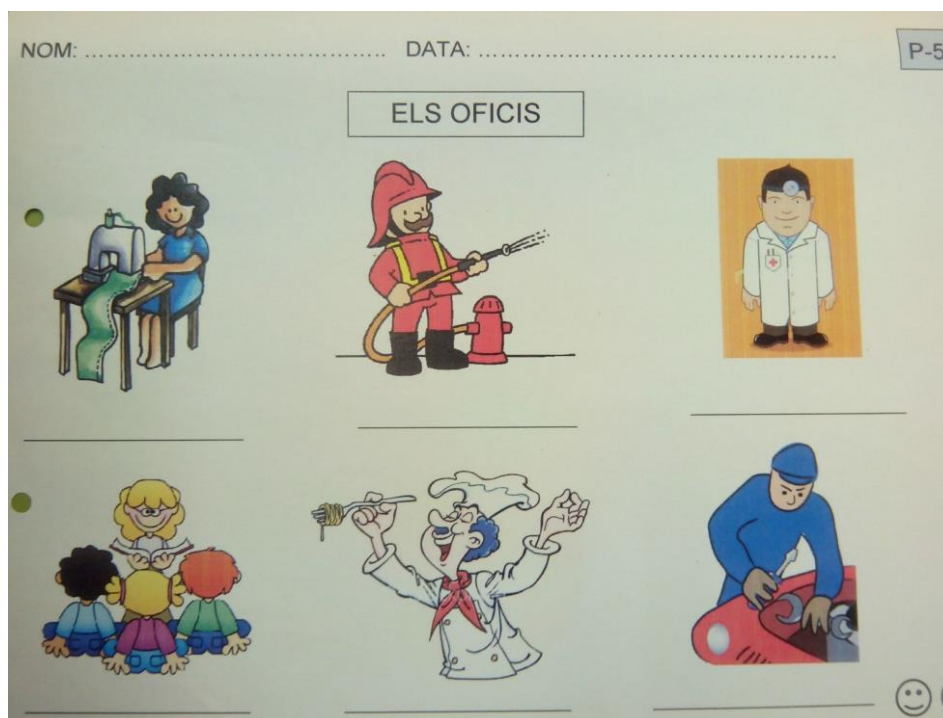
- La presència de rols i estereotips de gènere.
- La presentació de les dones com a ideals de bellesa.
- La mitificació de l'amor.
- El llenguatge sexista.
- La relació dels colors rosa i lila amb les nenes i el blau amb els nens.
- L'ocultació de l'obra de les dones en comparació a la dels homes.

A continuació es mostren exemples reals dels continguts sexistes que s'han trobat en les diferents anàlisis segons la franja d'edat a què pertany el

material observat, per tal de poder veure l'evolució d'aquests al llarg de l'educació i l'etapa en què hi són més presents.

DE TRES A SIS ANYS

→ Figures 1 i 2: Rols de gènere

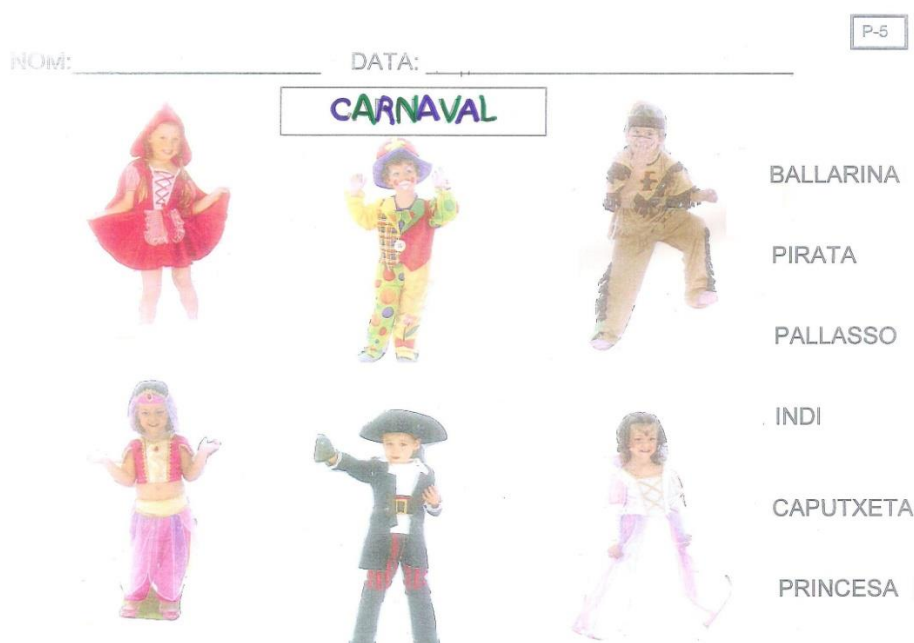

Tal i com podem veure, en la primera fotografia les dones són retratades realitzant oficis molt feminitzats, com són el de professora i cosidora, mentre que els homes són mostrats en tasques que requereixen força i resistència física (mecànic i bomber) o molta capacitat intel·lectual o talent (doctor i cuiner). Destaca, també en la primera fotografia, el dibuix d'un cuiner perquè, desgraciadament, encara hi ha molts homes que no

cuinen a casa seva però, en canvi, quan es tracta de professionals que es dediquen a la cuina, els més coneguts són, majoritàriament, homes.

La segona d'aquestes fotografies, tot i tractar també dels rols de gènere, no fa referència a les professions, sinó a les aficions. En aquest cas, es mostra un nen jugant a futbol. La imatge en si no és sexista, perquè no transmet cap tipus de discriminació cap a l'altre sexe. Ara bé, el problema arriba quan en un llibre de text – o el tipus de material didàctic que sigui – totes les imatges representen nens i nenes jugant a allò que tradicionalment s'ha assignat al seu sexe. Perquè un llibre estigui lliure de sexisme ha d'incloure imatges de nens i nenes fent activitats suposadament del sexe contrari, així com d'infants d'ambdós sexes jugant conjuntament. Pot semblar un canvi absurd, però no podem oblidar la importància de tot el que veuen les criatures.

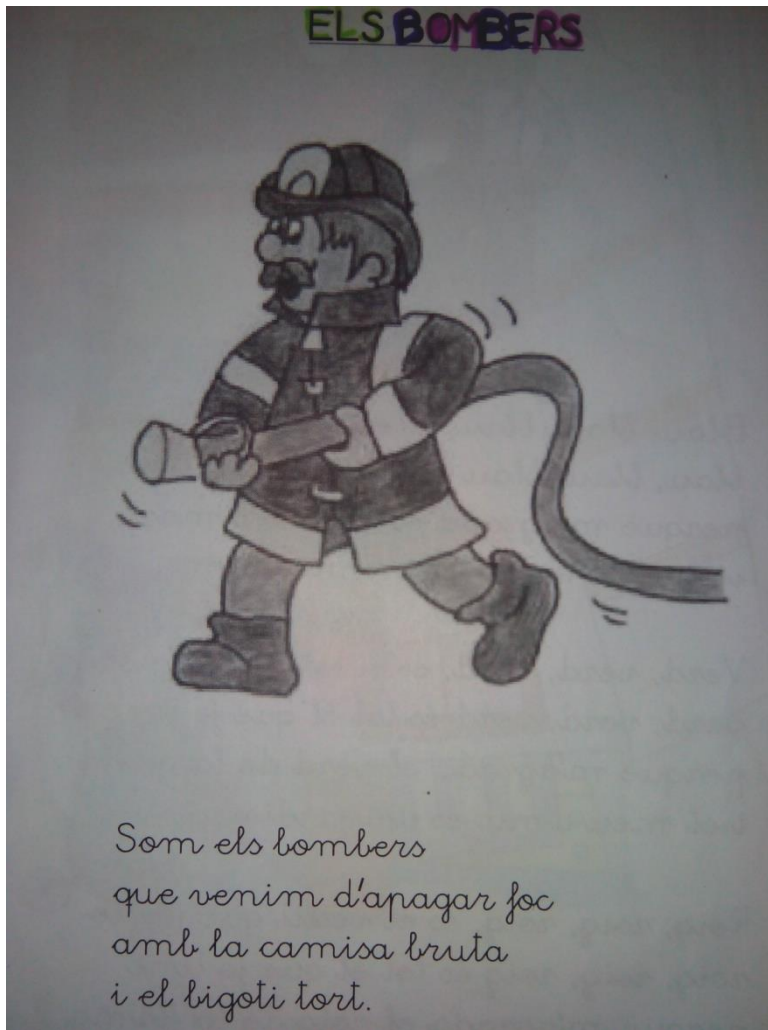
→ **Figura 3: Estereotips de gènere**

En la tercera figura, totes les nenes porten disfresses que potencien la bellesa, la fragilitat, la delicadesa, la dolçor i la passivitat, considerades tradicionalment femenines. Els nens, en canvi, llueixen disfresses sobre lluites i guerres (exceptuant el pallaso). Les disfresses, de la mateixa manera que les joguines, poden transmetre uns valors molt sexistes sense

que en siguem conscients. Cal que el material didàctic ensenyi tant als nens com a les nenes a tenir respecte, cooperar, cuidar de les persones que estimen i de si mateixos o mateixes, ser independents, posar-se al lloc de les altres persones... i no a ser d'una manera si són nenes i d'una altra totalment oposada si són nens. En definitiva, cal que el material educatiu sigui vertaderament educatiu.

→ **Figura 4: Llenguatge sexista**

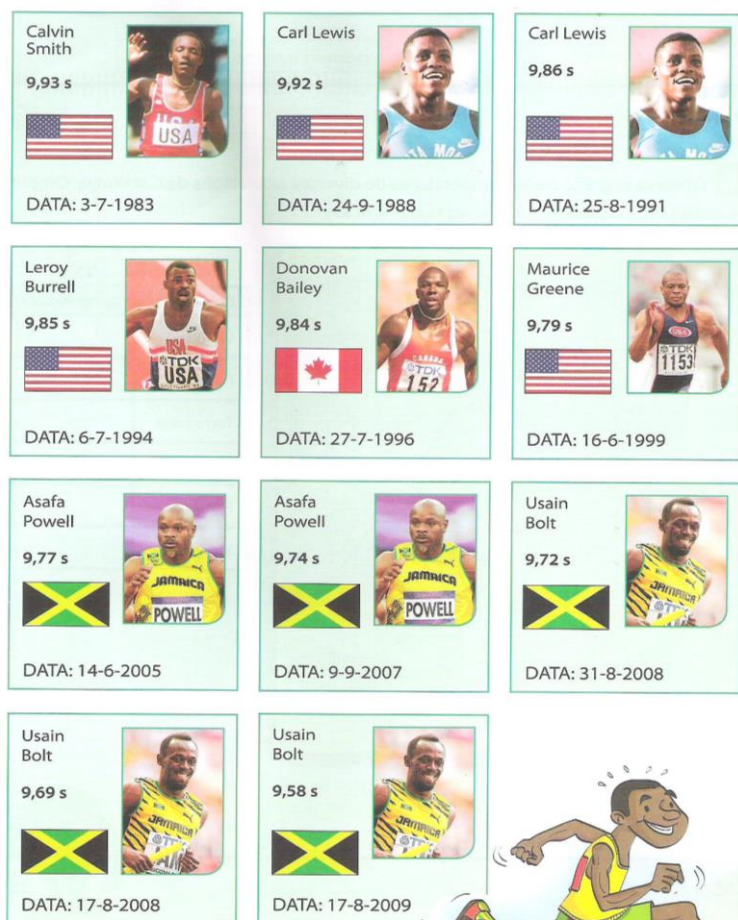
La imatge superior mostra el dibuix d'un bomber i uns versos sobre la seva feina. Aquests no només presenten el masculí genèric per a parlar de les persones que exerceixen aquest ofici, sinó que parlen d'un element que, en general, el tenen només els homes: el bigoti. Així doncs, es dona a entendre que només els homes poden fer aquesta feina, contribuint a estendre entre els infants la idea que hi ha feines que només les fan els homes i que n'hi ha

que només les fan les dones. És comprensible, en aquest cas, l'ús del plural masculí perquè es tracta d'una rima, i voler-la fer amb un vocabulari inclusiu suposaria una complicació afegida. Ara bé, parlar del bigoti dels bombers resulta innecessari i exclusiu.

DE SET A DOTZE ANYS

→ Figura 5: Ocultació de personatges femenins

7 Els atletes que corren els 100 metres llisos, al llarg dels anys, han anat batent rècords de temps. A continuació, detallem els atletes que han assolit aquests rècords:

La cinquena figura mostra diversos atletes que han batut rècords, tots ells homes. L'esport és un dels àmbits on les dones pateixen una ocultació més forta, i per això necessitem que el material educatiu mostri dones esportistes destacades, que no són pas poques. No té cap mena de sentit que es valori més una mateixa activitat esportiva només pel sexe de les persones que la

practiquen. És cert, però, que si no s'elimina el tractament diferenciat entre l'esport masculí i el femení, resulta més complicat que els llibres de text canviïn aquest tipus d'imatges per unes de més equitatives.

→ **Figura 6: Estil de vestir i colors específics**

La sisena imatge crida l'atenció per la roba que porten les nenes i la dona. A part dels colors que, com podem observar, o són els considerats femenins (rosa i lila) o són tant per a un sexe com per a l'altre (vermell, taronja i marró), destaca el fet que cap de les tres porti pantalons. Podem comprovar, doncs, com els dibuixos dels llibres de text mostren, generalment, un model de dona molt "femení". No és negatiu que se'ns retrati amb vestits i faldilles, però no està de més fer-ho també en pantalons. Hi ha molts estils diferents i cada dona ha de trobar el seu, i mostrar-ne només un dona la sensació que aquella és l'única manera adequada de vestir. Per altra banda, cal destacar que també les alçades mostren diferències entre un sexe i l'altre: l'home és més alt que la dona, així com el nen és més alt que les nenes.

DE TRETZE A DIVUIT ANYS

→ **Figures 7 i 8: Estereotips de gènere**

Les figures superiors mostren diversos estereotips de gènere, sobretot en el cas de les dones. Aquestes són representades com unes compradores compulsives i unes obsessionades amb les dietes i l'extrema primor, fets que poden no semblar perjudicials, però que eduquen les nenes en la cultura del consumisme absurd i imposen un model de bellesa impossible i perillós per a la salut. Acabar amb els elements que fomenten unes actituds de destrucció cap a una mateixa – en aquest cas, l'obsessió per les dietes - també forma part de la lluita per l'abolició de les discriminacions que pateix la dona perquè, si bé cada cop és més intensa la pressió estètica cap als homes degut als interessos comercials del neoliberalisme econòmic que governa la nostra societat, qui pateix les majors conseqüències de la pressió estètica som les dones, forçades a invertir temps i diners en tractaments, productes i dietes que, miraculosament, han de mantenir-nos sempre joves i belles. Els estudis ho demostren: segons el *Manual Diagnòstic y Estadístico de los Trastornos Mentales*, més del 90% dels trastorns de conducta alimentària es detecten en dones. Per altra banda, les imatges de personatges femenins que es diverteixen consumint no fa més que induir les nenes a gastar unes quantitats de diners no pas reduïdes en productes innecessaris, fomentant la idea que comprar i gastar és una activitat lúdica i perpetuant l'estereotip de dona malbaratadora de recursos econòmics.

→ **Figura 9: Llenguatge sexista**

■ **Què en penses...?**

g) Opcions:

- Viure amb els pares (fins quan, drets i deures, avantatges i inconvenients, etc.).
- Horaris: horaris escolars o laborals *versus* vida familiar/personal...
- Infantesa i tercera edat: portar els avis a l'asil / els nens de dues setmanes a l'escola bressol...
- Les penes imposades als delinqüents (valora'n l'edat, els delictes comesos, els agreujants i atenuants...).

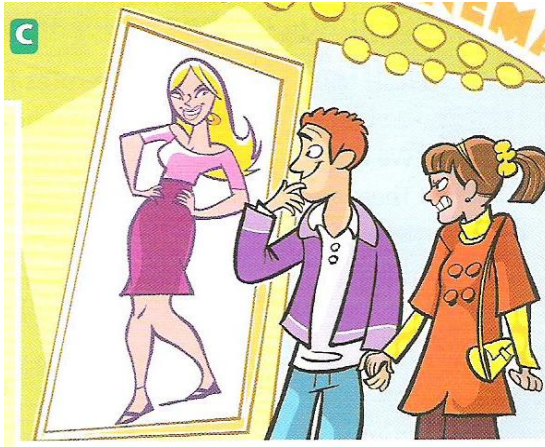
L'onzena figura fa referència a un aspecte ja tractat en l'apartat anterior d'aquest mateix capítol: l'ús sexista del llenguatge. Per aquest motiu, no és necessari parlar de nou de la importància d'introduir la perspectiva de gènere a la llengua. Sí que és important, però, recordar que hi ha alternatives a l'ús del masculí genèric, com en tots els usos que se'n fa en aquesta figura.

Així doncs, en aquest cas es proposen els següents canvis:

ES PROPOSA...	EN LLOC DE...
Viure amb la família.	Viure amb els pares.
Portar la gent gran a l'asil. Portar els avis i les àvies a l'asil.	Portar els avis a l'asil.
Portar les criatures de dues... Portar els infants de dues...	Portar els nens de dues setmanes a l'escola bressol.
Les penes imposades a les persones delinqüents.	Les penes imposades als delinqüents.

És cert que moltes vegades, segons el context, és complicat o fins i tot impossible substituir totes aquelles paraules o construccions en masculí. Tanmateix, no podem oblidar que la llengua és una realitat canviant que ha d'adaptar-se a les condicions del conjunt de parlants d'aquesta i a les seves necessitats. Així doncs, les propostes d'aquest treball són només uns petits passos que han de portar la llengua a reflectir la igualtat per la qual s'està lluitant, fins arribar al punt que no sigui necessari recomanar l'ús d'un llenguatge no sexista perquè sigui el que s'utilitza amb normalitat.

→ **Figura 10: Mite de l'amor romàntic i presentació de la dona com a ideal de bellesa**

La figura deu, per la seva part, té molts aspectes que contribueixen a educar de manera sexista.

Primerament, en el cartell de la imatge hi ha representada la dona ideal o perfecta estèticament parlant: prima però

amb unes corbes molt sensuals, de cabells llargs i rossos, jove, bella i atractiva... Un ideal de bellesa convencional que, com ja hem dit abans, pot arribar a ser nociu per a la salut física i psíquica de les noies.

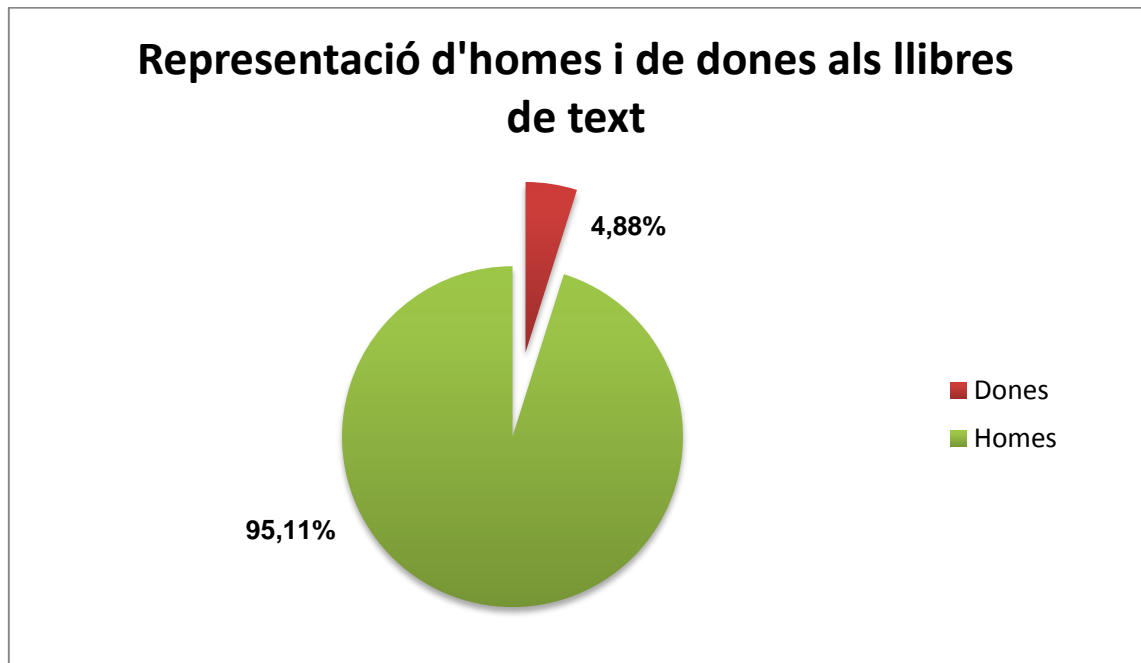
En segon lloc, la noia que passeja agafada de la mà del noi – pel que sembla, la seva parella – ens permet deduir els efectes negatius de la concepció de l'amor romàntic⁸ a través de la seva expressió facial: creure's en possessió de la parella, sentir gelosia, demanar exclusivitat i renúncia a la persona estimada, controlar tot allò que fa, témer que trobi una altra persona, entre d'altres. A més, en aquest cas, qui encarna totes les característiques negatives derivades del mite de l'amor romàntic és la noia, mentre que el noi es fixa en una altra noia que, segurament, troba més guapa que la seva parella. Aquests dos fets porten a generalitzar i assumir que els homes són els qui miren altres dones i que les dones són les qui s'enfaden per aquest motiu quan, en realitat, aquests comportaments no tenen cap mena de relació amb el sexe sinó amb una determinada concepció de l'amor: l'amor romàntic.

En tercer lloc, la parella de la fotografia constitueix un model de relació heterosexual i monògama encaminada a la formació d'una família patriarcal. És important que s'expliqui als nens i a les nenes que tothom té la seva manera d'estimar i que cap és millor ni pitjor sempre i quan estigui

⁸ Entenent l'amor romàntic com una manera d'establir relacions de parella basades en el sacrifici per l'altra persona, el sofriment, la dependència i l'eternitat i l'exclusivitat de l'amor.

basada en el respecte i la tolerància. Per aquest motiu, el material escolar hauria d'incloure imatges de parelles i famílies de tot tipus: homosexuals, heterossexuals, monoparentals, etc. Aquest fet, a més a més, ajudaria a combatre la forta homofòbia que es troba en la nostra societat.

→ **Figura 11: Desigualtat en la representació de l'obra femenina en front a la masculina**

Per últim, en els llibres de text es va detectar una diferència desproporcionada entre la representació femenina i la masculina. Així, sobre un total de 387 persones a les quals es fa referència en el llibre analitzat⁹, només 18 són dones. La diferència, en aquest cas, es pot entendre en certa mesura, perquè en tractar-se d'un llibre de llengua i literatura, hem de tenir en compte tots els entrebancs amb què s'han trobat les dones al llarg de la història en voler escriure i, en general, en voler realitzar qualsevol activitat que no tingués cap mena de relació amb les tasques de la llar i la cura de la família. Ara bé, en un llibre que comprèn tants segles – concretament, des de l'Edat Mitjana fins l'actualitat – i en el qual no només es parla d'escriptors i escriptores, sinó també d'artistes de tots els àmbits, de persones que van intervenir en política i de professionals de ciències molt diverses, és trist i injust que les dones que

⁹ BLECUA, A., ESTRUCH, J., JULIO T., MORRÁS, M. (2008) *Lengua Castellana y Literatura. 1 Bachillerato*.

s'estudien no arribin ni al 5%. Hi ha moltes dones que han fet grans aportacions en diferents àmbits i que no són estudiades o ni tan sols les anomenades, fet que no millora encara que cada cop hi hagi més dones en tots els àmbits tradicionalment masculins.

5.2.2. ELS CONTES

Per tal de facilitar l'anàlisi dels continguts sexistes que es poden observar en els contes infantils, es va elaborar una taula com la que trobareu a continuació. Seguidament, es va procedir a l'elecció de dues de les narracions més conegudes entre els infants i a l'avaluació dels valors que transmeten, per així poder avançar cap a una igualtat de gènere efectiva.

ANÀLISI DELS PERSONATGES DELS CONTES INFANTILS		
	Femenins	Masculins
Nombre		
Protagonistes		
Personalitat		
Característiques físiques		
Accions que realitzen		
Accions que reben		
Parentesc		
Colors predominants en la seva roba		

LA LLEGENDA DE SANT JORDI

Diu la llegenda que, en un temps molt i molt llunyà, vivia a Montblanc un drac ferotge que es menjava tot allò que trobava: ramats d'ovelles, bous i cavalls, i també homes, dones, nens i nenes. Perquè no fes tant de mal a tothom, la ciutadania de Montblanc va decidir fer un sorteig diari per determinar qui havia de menjar-se el drac. Un dia, l'atzar va escollir la bonica filla del rei.

Molta gent del poble, desolada, es va oferir per ocupar el seu lloc. Però el rei, un home molt just i sever, estava decidit a sacrificar la seva filla, tal i com havien hagut de fer molts altres pares i mares del poble. Així doncs, la princesa va ser conduïda al seu tràgic final quan, de cop i volta, va aparèixer un noble cavaller que assegurava haver viatjat fins allà per salvar-la. Sant Jordi – que és com s'anomenava el cavaller – matà el drac d'un cop de llança i de la sang de la bèstia en creixé un roser, del qual Sant Jordi en regalà la rosa més bonica a la princesa en senyal d'amor.

ANÀLISI DELS PERSONATGES DE LA LLEGENDA DE SANT JORDI

	Femenins	Masculins
Nombre	Un, la princesa, de la qual no se'n coneix el nom.	Dos, el rei i el cavaller Sant Jordi.
Protagonistes	La princesa	Sant Jordi
Personalitat	Submisa, passiva, delicada, innocent,	Sant Jordi és valent, actiu, decidit; el rei és

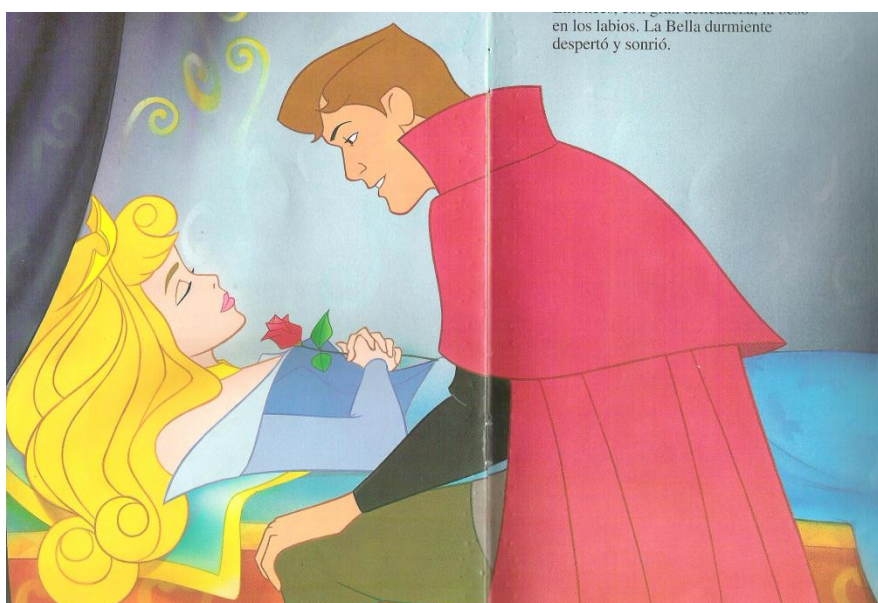
	dependent, resignada, etc.	autoritari, just i sever.
Característiques físiques	Bella, jove, de pell blanca, cabell ros i llavis rojos, de proporcions molt harmòniques...	El rei sol ser representat com un home gras, vell i amb barba i cabell blanc. Sant Jordi es presenta com un jove fort i atractiu.
Accions que realitzen	No se'n detalla cap.	Sant Jordi: viatja fins al poble, lluita i mata el drac, salva la princesa i li regala una rosa. El rei: decideix el futur de la seva filla.
Accions que reben	Està a punt de ser menjada per un drac, és salvada per un cavaller	Sembla ser que no en reben.
Parentesc	La princesa és, en moltes ocasions, anomenada "la filla del Rei".	Mai es fa referència als personatges masculins pel seu parentesc.
Colors predominants en la seva roba	Rosa, lila, blanc i, en alguns casos, vermell.	Gris, marró, blau, negre i vermell.

LA BELLA DORMENT

La Bella dorment narra la història d'Aurora, una princesa que, el dia del seu naixement, just després d'haver estat dotada amb els dons de bellesa i magnífica veu per dues fades, va ser maleïda per una bruixa anomenada Malèfica a morir als setze anys en punxar-se cosint. En aquell instant, una

tercera fada modificà l'encanteri, aconseguint, gràcies als seus poders, que la princesa no hagués de morir sinó que restés adormida fins que la despertés un petó d'amor.

Després d'aquests fets, les fades bones s'emportaren Aurora a viure al bosc, allunyada dels encanteris de Malèfica. Els anys passaren i arribà el setzè aniversari de la princesa. Aquell dia va ser enviada a buscar fruites al bosc, lloc on conegué Felip, el príncep d'un altre regne. Aurora i Felip sentiren una mútua atracció, però en aquell instant s'hagueren de separar i tornar a les seves tasques. La princesa tornà amb les fades, que decidiren portar-la a palau perquè, després de setze anys, Malèfica no l'havia trobat. La malvada bruixa, però, no havia oblidat el malefici que havia llançat a la jove i, efectivament, quan aquesta arribà a palau, va fer que es punxés amb l'agulla d'una filosa, caient a terra com morta. Quan les fades la trobaren en aquell estat van córrer a buscar el príncep Felip, però aquest havia estat encadenat per Malèfica. Elles, amb els seus poders, l'alliberaren i li entregaren l'escut de la Virtut i l'espasa de la Veritat. Amb aquestes armes, el príncep s'enfrontà a la cruel bruixa en una dura pugna en la qual Malèfica arribà a convertir-se en un monstre gegant. Tot en va, perquè ell n'acabà sortint vencedor. Llavors, el príncep va córrer a palau, buscà la princesa i la besà als llavis, desfent així l'encanteri. Després d'això, Aurora i Felip s'uniren en matrimoni.

ANÀLISI DELS PERSONATGES DELS CONTES INFANTILS		
	Femenins	Masculins
Nombre	Sis: Aurora, la reina, Malèfica i les tres fades.	Dos: Felip i el rei Esteve.
Protagonistes	Aurora i, com a antagonista, Malèfica.	El príncep Felip.
Descripció física	Aurora és una jove de llarga cabellera rossa, esvelta i molt bella. Malèfica presenta una figura allargada, un to de pell irreal i una fesomia monstruosa. Les fades són baixes i grasses i la reina prima i bonica, tot i que no tant com la seva filla.	El rei és un home alt, de cabells molt foscos, faccions dures i barba i bigoti prominents. El príncep Felip és alt, fort, jove, de faccions suaus i atractiu.
Personalitat	Es presenta Aurora com una noia fràgil i dèbil, que necessita protecció, delicada, dòcil, tendre... Malèfica és cruel, insensible i perversa. Sembla que només desitja fer mal. De la reina no se'n donen detalls. Pel que fa a les fades,	Del rei no en coneixem la personalitat. Felip és mostrat com un jove lluitador, valent, arriscat, atrevit, coratjós, etc.

	són protectores, tendres i pacífiques.	
Accions que realitzen	Aurora cus, passeja i recol·lecta fruites; les fades fan màgia i cuiden Aurora; Malèfica llança maleficcis i lluita contra el príncep. No se sap res de les possibles accions de la reina.	Felip passeja en un cavall, lluita contra Malèfica, desfà el malefici d'Aurora i la besa. No hi ha informació sobre les accions del rei.
Accions que reben	Aurora és maleïda per Malèfica, cuidada per les fades i salvada i besada per Felip. Malèfica és morta pel príncep. Les fades i la reina no reben cap acció.	Ni Felip ni el rei reben cap acció.
Parentesc	No es parla dels personatges femenins pel seu parentesc.	No es parla dels personatges masculins pel seu parentesc.
Colors predominants en la seva roba	En Aurora, el gris, el blanc, el marró i el blau. En Malèfica, el negre i el lila. En la reina, el rosa i el lila i, en les fades, el blau, el verd i el vermell.	En el rei, el negre, el groc, el marró i el vermell. En Felip, el marró, el negre, el gris i el vermell.

ELEMENTS SEXISTES DETECTATS EN ELS CONTES

1. El protagonisme i les referències per parentesc o condició social dels personatges

Si bé, en les dues narracions, l'acció gira entorn dels fets que ocorren a les princeses – de fet, cap dels dos contes existiria sense elles –, el protagonisme rau en els personatges masculins, tal i com mostra la falta d'accions realitzades per les princeses i el fet que, en la llegenda de Sant Jordi, la protagonista ni tan sols tingui nom propi, cosa que, a més de restar-li el protagonisme que li pertoca, porta a referir-se a ella per la seva condició social (princesa) o parentesc (filla del rei), contribuint a mostrar les dones com un simple complement al costat dels personatges masculins. Aquesta és també una forma de llenguatge sexista, tal i com demostra el fet que només s'utilitzi aquest recurs per a parlar de personatges protagonistes femenins a través de la relació que tenen amb algun personatge masculí. Per comprovar-ho, només cal imaginar-nos la mateixa situació a la inversa: hi ha gaires contes on es faci referència al protagonista com <<el fill de la reina>>?

2. Els estereotips de gènere

La personalitat dels personatges d'ambdues històries, ja siguin masculins o femenins, es correspon amb els estereotips atribuïts al seu sexe. Així, mentre totes les dones són submises, innocents i passives i, si són adultes, també protectores (l'única dona que no és així és Malèfica en *La Bella dorment*, precisament perquè no és una bona dona), els homes són justos i severos o bé forts i valents. La forta presència d'aquests estereotips en molts dels contes infantils ha portat a la creació del model d'home ideal, sovint conegut com a *príncep blau*, i de dona dèbil, que necessita d'un home que l'alliberi de les seves desgràcies. I, el que podria semblar només una manera de caracteritzar els personatges d'una història infantil, es converteix sovint en el tipus d'home que acaben buscant moltes nenes un cop arriben a l'adolescència i en el tipus de dona que elles acaben sent, prototips que no són precisament els més adequats per establir relacions sanes, ja que la seva manera de ser està influenciada per la violència, la força i la sobreprotecció en el cas dels nois i la dependència i la submissió en el cas de les noies. En definitiva, els models de comportament que transmeten

aquest tipus de contes poden portar, doncs, a situacions de violència masclista.

3. L'ideal de bellesa femení i la seva gran importància

Pel que fa a la descripció física dels personatges, hi ha dos elements a destacar: la rellevància de la bellesa en els personatges femenins i l'especificitat del model de bellesa únic. El primer d'aquests elements fa sobreentendre a les nenes que per a triomfar a la vida han de ser guapes, donant massa importància a un valor molt poc educatiu i sovint perjudicial per a la salut física i psíquica, tal i com hem explicat anteriorment. El segon, el model de bellesa únic que transmeten, establint unes línies tan clares i rígides sobre què es considera bellesa i què no, acaba amb la vertadera essència d'aquest concepte, a més de fer sentir lletges aquelles nenes que resultin diferents del model. Els contes, especialment els infantils, haurien de reflectir la diversitat de belleses que hi ha en aquest món, perquè tan bonica pot ser una noia alta, prima i rossa com una de baixa, grassa i morena.

4. La falta d'acció dels personatges femenins

Una altra característica que comparteixen les dues històries escollides és la passivitat dels personatges femenins, sobretot les princeses. Sembla ser que elles pràcticament no fan res: Aurora, protagonista de *La Bella dorment*, només es dedica a passejar i agafar fruites del bosc, mentre que la princesa de la llegenda de Sant Jordi no fa ni això. Les fades de *La Bella dorment*, per la seva banda, són una mica més actives: fan màgia i cuiden la noia. A més, les accions realitzades per les noies i dones de les narracions – que, certament, són mínimes – no són mai realitzades per homes o nois perquè tenen relació amb el rol atribuït a la dona. L'únic personatge femení que porta a terme alguna activitat diferent del que hem comentat és Malèfica, que ja analitzarem més endavant degut als valors femenins negatius que s'amaguen darrere la seva caracterització.

5. Els colors: per a un sexe o per a l'altre

En les imatges dels llibres s'observa una divisió dels colors segons el sexe dels personatges. Així, els tons roses, liles i blancs només es troben en la

vestimenta de les noies i dones, mentre que els grisos, marrons i negres predominen en els homes i nois. S'ha comprovat que, a vegades, els personatges femenins llueixen els colors associats als homes, però ells mai vesteixen amb els que s'associen a les dones.

6. La personificació del mal en la dona

Com ja hem vist, les narracions infantils presenten, generalment, un model femení i un model masculí molt estereotipats amb els quals nenes i nens han d'identificar-se. Ara bé, moltes vegades podem trobar un altre model femení en contraposició al primer: el de bruixa o, en altres ocasions, madrastra. Aquest personatge és clau en la socialització de gènere perquè ofereix a les nenes la possibilitat a escollir entre el model de dona que volen ser: una noia feliç, jove, prima i bonica – com les princeses – o una de lletja, envellida, amargada i solitària – com les bruixes. Està clar quina serà l'elecció de qualsevol nena.

El personatge malvat femení de les històries, amb tots els seus atributs negatius, és doncs un recurs de coacció cap a les nenes per tal que adquireixin una sèrie de valors extremadament sexistes: *sigues submisa, callada, tendra, passiva i entregada i tindràs una vida de felicitat i amor al costat d'un home que sempre et salvarà*. Aquesta és l'ensenyança que, de forma subliminal, interioritzen les nenes quan llegeixen contes com *La Bella dorment*.

Per altra banda, aquests personatges negatius introdueixen una sèrie d'estereotips femenins nous, com la gelosia, la venjança, la superficialitat i l'odi entre les dones, tan sexistes i poc educatius com la resta.

5.3. QUÈ S'HA DE CANVIAR?

Després de veure què pensa bona part del professorat i quant sexisme transmet el material didàctic encara a dia d'avui, és necessari fer una reflexió sobre què hem de canviar i com.

El primer pas que cal fer és conscienciar el professorat a través de cursos formatius en coeducació i pràctiques no sexistes, entenent que només a partir de la voluntat de canvi de les persones que eduquen els infants aconseguirem capgirar el sistema educatiu actual.

Per altra banda, cal que el Govern promogui campanyes de sensibilització a les editorials, evitant així transmetre valors contraris a la igualtat i perjudicials per a la salut. Tot i que tots els esforços són bons, canviant només alguna imatge en tot un llibre no n'hi ha prou. Els llibres han de reflectir diferents personalitats, cossos, gustos, estils i aficions, independentment del sexe de la persona. Així mateix, si volem educar en la igualtat i el respecte, han de contenir també un nombre semblant de referències a les persones d'un sexe i de l'altre, i donar-los la mateixa importància.

Pel que fa als contes, són dues les accions que es poden realitzar: buscar històries sense components sexistes per explicar-les a classe o treballar amb l'alumnat les diferències entre sexes i els estereotips i rols de gènere que transmeten els clàssics de sempre. Combinar les dues opcions és, segurament, el que resultarà més efectiu: no s'ha de pretendre eliminar els contes de princeses que necessiten ser salvades i substituir-los totalment per uns que fomentin la igualtat entre sexes, sinó proporcionar les eines necessàries a l'alumnat perquè desenvolupi la capacitat de distingir entre prototips ficticis creats per la societat i persones reals molt diverses.

Un altre aspecte molt important és aconseguir unes lleis que facin efectiva la coeducació¹⁰ en tots els nivells educatius, però sobretot en les edats en què l'alumnat és menys conscient de les desigualtats. Amb aquesta mesura s'aconseguiria, també, la construcció d'una societat formada i crítica amb les

¹⁰ El concepte de coeducació es tracta en el pròxim capítol.

discriminacions de qualsevol tipus, disposada a lluitar per acabar amb elles i amb els suficients recursos per a fer-ho.

Per últim, cal promoure alternatives d'oci que no fomentin la violència ni els estereotips sexistes, alhora que aconseguixin unir a nenes i nens en els mateixos jocs, millorant la relació i la comunicació entre sexes des de la infància.

6. CAP A UNA VERITABLE IGUALTAT: QUESTIÓ DE COEDUCACIÓ

Ja hem vist que tant bona part del professorat com del material emprat a l'aula presenten un fort arrelament a les estructures patriarcals, fet que condiciona l'educació que rep l'alumnat. Tot i així, no podem considerar que l'aprenentatge del sexisme es produeixi sols a l'escola, ja que no és l'únic agent de transmissió social ni tampoc el més important. Sí que constitueix, però, un dels pilars bàsics per a la perpetuació de les discriminacions i les violències vers la dona i, per tant, també pot arribar a ser, si aconseguim canviar la seva estructura interna i el currículum ocult que transmet, un dels pilars fonamentals per a l'obtenció de la igualtat de gènere.

6.1. ELS MÈRITS DE L'EDUCACIÓ ACTUAL

Si hi ha quelcom que no es pot negar és que l'educació ha evolucionat molt, especialment els últims quaranta anys. Ara bé, això no significa que no li quedi encara un llarg camí per recórrer, sobretot pel que fa a l'eliminació del sexisme i a la prevenció de la violència masclista. Per aquest motiu és interessant fer un breu repàs de la història dels models educatius a l'Estat espanyol, reconeixent els mèrits del model actual respecte l'anterior però també les seves mancances.

A Espanya, l'establiment del règim franquista va suposar un retorn a l'escola segregada¹¹ després que durant la Segona República s'iniciés la implementació del model d'escola mixta¹². Les escoles segregades van ser pràcticament les úniques que hi havia a l'Estat espanyol fins al 1970, any en què es va

¹¹ Entenem per escola segregada aquella que separa l'alumnat per sexes i proporciona un currículum diferenciat trobant justificació en les diferències biològiques entre homes i dones.

¹² L'escola mixta és la que educa l'alumnat dels dos sexes en un mateix espai i amb un mateix currículum, però obviant les desigualtats i discriminacions que pateixen les dones en la societat. Per tant, s'obté com a resultat un aprenentatge que continua essent en molt bona part androcèntric i patriarcal.

promulgar una nova Llei d'Educació. Aleshores, l'escola mixta va tornar a estendre's, aquest cop fins i tot a moltes de les escoles religioses que sempre havien defensat l'educació per sexes.

El model d'escola mixta va permetre a les nenes accedir a una sèrie de coneixements dels quals se les havia privat durant el franquisme amb el pretext que el seu àmbit per naturalesa era el privat i que, per aquest motiu, el seu ensenyament havia de centrar-se en aprendre a ser mares i esposes. Així explicaven els llibres de llavors el paper que havia de tenir la dona:

“A través de toda la vida, la misión de la mujer es servir. Cuando Dios hizo el primer hombre, pensó: No es bueno que el hombre esté solo. Y formó a la mujer para su ayuda y compañía, y para que sirviera de madre. La primera idea de Dios fue el hombre. Pensó en la mujer después, como un complemento necesario, esto es, como algo útil”¹³

Després de tants anys educant sota aquest concepte, el retorn a l'educació mixta va obrir nous horitzons a les dones, ensenyant-los tot allò reservat al sexe masculí que moltes anhelaven. No podem oblidar, doncs, la importància que va tenir i el progrés que va proporcionar el model d'educació mixta en una Espanya dominada pels valors extremadament masclistes del franquisme. No obstant, els anys han passat i la unió de nens i nenes en una mateixa escola no és suficient. L'escola actual, amb un currículum creat entorn d'una “obra humana” que, en realitat, no és més que l'obra masculina; amb uns continguts limitats als acadèmics on no hi tenen suficient cabuda els expressius, sentimentals, emocionals i relacionals; amb una valoració superior d'allò que tradicionalment ha sigut “masculí” que d'allò considerat “femení”; i amb la no-eliminació dels rols i els estereotips de gènere, ha quedat obsoleta. Ara necessitem una educació que tingui com a un dels objectius principals la igualtat entre sexes i que apliqui mesures que facilitin l'obtenció d'aquesta. En definitiva, ara necessitem coeducar.

¹³ *Formación Político-Social. Primer curso de Bachillerato, 1963.*

6.2. L'EDUCACIÓ QUE ENS CAL

L'educació ha de servir per eliminar les discriminacions per raó de sexe, orientació sexual, raça, religió, opinió, origen social i qualsevol altra condició que pugui suposar una desigualtat. Si bé la coeducació no és garantia d'acabar amb totes les desigualtats que afecten l'actual sistema educatiu, pot ser l'inici d'un gran canvi que permeti construir una societat d'iguals.

Coeducar significa incloure en el currículum escolar tot allò que té a veure amb el món que fins ara ha rodejat les dones, significa treballar des dels primers anys una sèrie de valors basats en el respecte, l'afecte, la cura (de la mateixa persona i de les altres), l'autonomia, la igualtat i la llibertat, significa prevenir les situacions de violència, significa cooperar per aconseguir allò desitjat, significa reconèixer les diferències sense que això suposi discriminar. És a dir, coeducar significa educar per la igualtat real i no només la igualtat formal.

Així mateix, la coeducació no pot ser només un projecte de centre, sinó el model que regeixi el nostre sistema. Moltes escoles han inclòs la coeducació com un objectiu més i, tot i que això facilita el canvi i la millora, no cobreix tots els aspectes del problema. Hem d'aconseguir un sistema educatiu vertaderament igualitari, on el gènere – recordem, aquelles construccions socials imposades a cada sexe amb el pretext que som diferents

per naturalesa – no hi tingui cabuda com a eina per a la discriminació sinó com a eina d'estudi i conscienciació de la posició d'inferioritat actual de la dona.

7. CONCLUSIONS

A l'inici d'aquest treball s'explicaven els objectius que es perseguïen amb la recerca duta a terme. A continuació s'exposen, de forma breu, els resultats obtinguts i si s'han complert o no les expectatives previstes.

El primer plantejament que em vaig fer abans d'iniciar el procés va ser descobrir com i quan els infants aprenen a comportar-se segons el seu sexe. Tot i que no s'ha tornat a parlar en cap moment d'aquesta pregunta al llarg del treball, es va tenir en compte en les observacions realitzades a les aules. Així doncs, es va observar que, als tres anys, els infants encara s'atreveixen a fer activitats suposadament del sexe contrari, mentre que als sis anys és impensable. És, doncs, entre els quatre i cinc anys quan s'assimilen completament les tasques i els comportaments que la societat atorga a cada sexe. Pel que fa a la manera com ho aprenen, queda clar en el primer capítol que és per mitjà de la socialització de gènere, el procés pel qual s'adquireixen les pautes de comportament, prenent especial importància en aquest procés com a agents de socialització la família i l'escola, seguides dels mitjans de comunicació i les amistats, sense oblidar el paper que hi juga l'oci i qualsevol activitat que pugui ser vista com a divertida pels nens i nenes.

El segon plantejament era sobre l'edat en què l'alumnat rep més valors sexistes a l'escola. Com hem pogut observar al capítol quatre, els llibres de text contenen imatges i un llenguatge sexista al llarg de tota l'educació dels i les menors. No obstant, entre els tres i els sis anys – les mateixes edats en què es dona el procés d'adquisició del rol que “pertoca” a cada persona segons el sexe – tenen molta presència en l'educació contes i narracions que esdevenen una font de nombroses formes de sexisme. Que les edats d'adquisició i major presència del sexisme coincideixin és el pitjor que podia passar, ja que és precisament quan els infants són més vulnerables a aquest tipus de fenòmens que s'hauria de procurar eliminar-ho amb més contundència i esforç.

També em preguntava si hi ha una diferència entre el nombre de professors i professores a l'educació, així com si es correspon el nombre de persones de

cada sexe amb el nombre d'alts càrrecs que ocupen. Per resultats he obtingut que en totes les etapes educatives hi ha una gran diferència entre els homes i les dones que hi ha, essent les etapes més baixes les que compten amb una major presència de dones i les més altes les que compten, amb una major presència d'homes. Així mateix, s'ha pogut comprovar també que els llocs de treball més alts dins del sistema educatiu són, en la majoria dels casos, ocupats per homes.

Per altra banda, volia saber qui o què transmet el sexisme a l'escola. El cert és que ja en tenia una petita idea i per això vaig decidir enquestar el professorat i analitzar els diversos tipus de material emprat a l'aula. Els resultats van ser els que m'esperava: el material educatiu sovint transmet als infants uns valors que no propicien la igualtat de gènere i, a vegades, la visió i les accions del professorat dificulten també aquest objectiu. De totes maneres, és important saber que cada cop hi ha més mestres que s'interessen per canviar tots aquests aspectes, prenent consciència del paper que té l'escola en la socialització de gènere i intentant actuar per evitar-ho.

Un altre plantejament que em feia era saber quines són les formes de sexisme que tenen més presència al sistema educatiu. Després de mirar-me diversos llibres de text, contes i fitxes, enquestar el professorat i observar el funcionament de les classes, podem concloure que, principalment, són les imatges estereotipades i el llenguatge sexista (escrit i parlat) les dues formes de sexisme que més es troben, cosa que significa que el material emprat a l'aula és el que s'ha de canviar amb més urgència.

Finalment, em preguntava quines alternatives existeixen al model educatiu actual. Documentant-me sobre el sexisme a l'escola n'hi va haver suficient per veure en la coeducació l'única alternativa amb possibilitats reals. Així, defenso la necessitat d'implantar un sistema coeducatiu en tot el territori per tal de seguir avançant cap a la igualtat entre homes i dones, nens i nenes, nois i noies.

A més de les respostes que m'havia plantejat obtenir amb aquest treball, em vaig proposar escriure'l tot utilitzant un llenguatge inclusiu per demostrar que, si

hi ha ganes, no és difícil aconseguir-ho. He de confessar que, al principi, havia de pensar-hi, però al cap d'uns dies redactant d'aquesta manera, ho vaig començar a fer sense ser-ne conscient. En aquest sentit, veig una evolució en mi mateixa que em fa valorar tots els esforços dedicats al treball.

Per acabar, m'agradaria explicar que durant les observacions a les classes vaig trobar altres formes de sexisme que afecten els infants i que no tenen res a veure amb l'educació que reben a l'escola, com el fet que les famílies comprin tot el material escolar rosa o lila i de princeses a les nenes i blau o verd i d'herois als nens.

En conclusió, crec que he aconseguit tots els objectius plantejats a l'inici del treball i que a més he descobert formes de sexisme que no contemplava. De totes maneres, sóc conscient que el tema escollit té moltes altres vessants que no he pogut tractar degut a les limitacions personals i del propi projecte. Així doncs, m'agradaria, en un futur, seguir amb la recerca iniciada en aquest treball, tant per poder tractar més parts del mateix problema com per veure'n l'evolució. Estic convençuda que, com més anys passin, menys sexisme hi haurà a les escoles.

8. MATERIAL USAT EN LES ANÀLISIS

→ **Figura 1: Rols de gènere.**

Fitxes de l'Escola Pompeu Fabra de Manlleu.

→ **Figura 2: Rols de gènere.**

ALSINA, A. *Cap i Cua. Magnituds 3*. Barcelona: Editorial Casals, 2013.

→ **Figura 3: Estereotips de gènere.**

Fitxes de l'Escola Pompeu Fabra de Manlleu.

→ **Figura 4: Llenguatge sexista.**

Fitxes de l'Escola Pompeu Fabra de Manlleu.

→ **Figura 5: Ocultació de personatges femenins.**

BARRIS, M., FRANQUESA, E., PRESEGUÉ, M., TORRA, M. *Dossier d'aprenentatge Matemàtiques 5è*. Barcelona: Editorial Barcanova, 2014.

→ **Figura 6: Estil de vestir i colors específics**

→ BARRIS, M., FRANQUESA, E., PRESEGUÉ, M., TORRA, M. *Dossier d'aprenentatge Matemàtiques 5è*. Barcelona: Editorial Barcanova, 2014.

→ **Figura 7: Estereotips de gènere.**

OXENDEN, C., LATHAM-KOENIG, C. *New English File. Intermediate Student's Book*. Oxford: Oxford University Press, 2006.

→ **Figura 8: Estereotips de gènere.**

HAINES, S., STEWART, B. *First Certificate Masterclass. Student's Book*. Oxford: Oxford University Press, 2008.

→ **Figura 9: Llenguatge sexista.**

MUÑOZ, A. M^a, MACIÀ, J., GALLART, M. *Altaveu. Llengua catalana i Literatura 2 Batxillerat*. Barcelona: Editorial Teide, 2009.

→ **Figura 10: Mite de l'amor romàntic i presentació de la dona com a ideal de bellesa.**

MCGUINNESS, J., *Definitions 2. Student's Book*. Oxford: Macmillan Education, 2008.

→ **Figura 11: Desigualtat en la representació de l'obra femenina en front a la masculina.**

BLECUA, A., ESTRUCH, J., JULIO, T., MORRÁS, M. *Lengua castellana y Literatura. 1 Bachillerato*. Madrid: Santillana Educación, 2008.

→ **La llegenda de Sant Jordi.**

VINYES, J. *La Llegenda de Sant Jordi*. Barcelona: La Galera Editorial, 2000.

→ **La Bella dorment.**

MULTIEDUCATIVOS DISNEY. *La Bella Durmiente*. Madrid: Gaviota Editorial, 1999.

9. REFERÈNCIES

ASOCIACIÓN MUJERES POLITÓLOGAS (ENGUIX, N. I LÓPEZ, C.) *La mochila violeta. Guía de lectura infantil y juvenil no sexista y coeducativa* [en línia]. Granada: Diputación de Granada. Delegación de Igualdad de Oportunidades y Juventud, 2014.

<http://www.dipgra.es/uploaddoc/contenidos/11313/Gu%C3%ADa%20de%20lectura%20infantil%20La%20mochila%20violeta.pdf> [Última consulta: 4 de desembre de 2014]

BAIGES, A. M^a, DE PUIG, I. *Sociologia*. Barcelona: Castellnou Edicions, 1999.

CNIEE/INSTITUTO DE LA MUJER *Mujeres en cargos de representación del sistema educativo* [en línia]. Madrid: Instituto de la Mujer, 2011.
<http://www.inmujer.gob.es/areasTematicas/educacion/programas/docs/MujeresCargosRepresentacion.pdf> [Última consulta: 9 de novembre de 2014]

CODINA, P., CORTADA, E., ROSET, M. *Educació no sexista. Experiències educatives*. Barcelona: Graó Editorial, 1994.

EUSKO JAURLARITZA *Afecto y coeducación en Educación Primaria* [en línia]. Vitoria-Gasteiz: Hexkuntza, Unibertsitate eta Ikerketa Saila (Eusko Jaularitzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia), 2003.

<https://drive.google.com/viewerng/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWVpbnxyZWV1cnNvc2lnZWVFsZGFkGd4OjY5OWRiNGM3MmRmZmlwMw> [Última consulta: 20 de desembre de 2014]

FUNDACIÓN ECOEM (ARMENTA, F., LOBATO, A., QUIROGA, J. J., COMPAÑY, V., ÁLVAREZ, C.) *La coeducación y la igualdad entre sexos en el aula*. Sevilla: Fundación Ecoem, 2005.

GENERALITAT DE CATALUNYA. INSTITUT CATALÀ DE LES DONES *Pla estratègic de polítiques de dones del govern de la Generalitat de Catalunya 2012-2015* [en línia]. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Institut Català de les Dones, 2013.

http://dones.gencat.cat/web/.content/02_institut/docs/pla_estrategic.pdf [Última consulta: 14 de desembre de 2014]

HERRERO, B. *Roses i llibres, a dones o a homes?* [en línia] Manlleu: Elter.net, 2014. <http://www.elter.net/opinio/219/roses-llibres-dones-homes> [Última consulta: 28 de novembre de 2014]

INSTITUTO DE LA MUJER. *La Situación Actual de la educación para la igualdad en España*. Madrid: Instituto de la Mujer, 2005.

LLEDÓ, EULÀLIA *De llengua, diferència i context* [en línia]. Barcelona: Institut Català de les Dones, 2007.

http://dones.gencat.cat/web/.content/03_serveis/docs/publicacions_quaderns03.pdf [Última consulta: 30 de desembre de 2014]

RED2RED CONSULTORES S.L. *Guía de coeducación. Documento de Síntesis sobre la Educación para la Igualdad de Oportunidades entre Mujeres y Hombres* [en línia]. Madrid: Instituto de la Mujer, 2008. <http://www.inmujer.gob.es/observatorios/observIgualdad/estudiosInformes/docs/009-guia.pdf> [Última consulta: 16 de desembre de 2014]

SERVEI DE LLENGÜES DE LA UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA (MARÇAL, H., KELSO, F., NOGUÉS, M.) *Guia per a l'ús no sexista del llenguatge a la Universitat Autònoma de Barcelona* [en línia]. Barcelona: Servei de Publicacions de la UAB, 2011.

http://www.uab.cat/Document/182/479/Guia_us_no_sexista_llenguatge2.pdf [Última consulta: 3 de novembre de 2014]

SIMÓN, Mª E. *La igualdad también se aprende. Cuestión de coeducación*. Torrejón de Ardoz (Madrid): Narcea Ediciones, 2010.